

Concentratieproblemen/werkhoudingsproblemen

1. Introductie

Een algemene klacht van leerkrachten is dat kinderen zich tegenwoordig zo slecht kunnen concentreren. Steeds meer kinderen hebben dusdanige concentratieproblemen en werkhoudingsproblemen dat ze het aangeboden werk niet afkrijgen en zo ook minder profiteren van het onderwijsaanbod. In dit orthobeeld gaat het om het onderzoek en begeleiding van die kinderen. In de vorige versie van de orthotheek is er nog onderscheid gemaakt tussen kleuters en kinderen in groep 1 t/m 8, maar dat betekent dat er veel herhalingen van tips voorkwamen omdat veel technieken voor kleuters ook te gebruiken zijn bij oudere kinderen. Vandaar nu alle vormen van aanpak voor kinderen van groep 1 t/m 8. Dat betekent dat u zelf moet bepalen welke benaderingen voor uw doelgroep/kind bruikbaar zijn.

2. Omschrijving

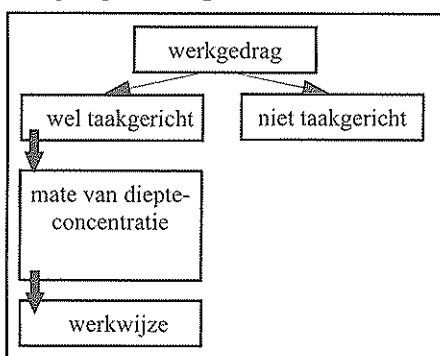
Bij werkhoudingsproblemen gaat het om problemen op het gebied van:

- de taakgerichtheid (inclusief werktempo)
- de diepteconcentratie
- de werkwijze

Het meer algemene en aansturende begrip motivatie wordt apart behandeld. Zie pagina 501.

In het begrippenschema hieronder zijn de kernwoorden van het werkgedrag weergegeven. Als kinderen taken verrichten met een min of meer gesloten karakter, waarbinnen de vrijheid van eigen invulling niet erg groot, is dan is er sprake van werkgedrag.

In groep 1 en 2 gaat het om het werken met ontwik-

kelingsmaterialen en het uitvoeren van een opdracht met duidelijke eisen bij de beeldende vorming. Zo gauw er sprake is van openheid in

het gedrag, zoals bij het spelen of het vrij omgaan met beeldende materialen dan is er sprake van spelgedrag. In groep 3 t/m 8 gaat het bij het werken om activiteiten in het kader van rekenen, lezen/taal, wereldoriëntatie, schrijven, etc. Het gedrag dat waar te nemen is of af te leiden is bij deze werkactiviteiten wordt werkgedrag genoemd.

Als een kind gedrag vertoont dat direct met die taak te maken heeft dan is er sprake van werkgedrag. Een kleuter die de lijnen op een puzzelstukjes bekijkt om een stukje te kunnen vinden dat zou kunnen passen vertoont taakgericht gedrag, maar een kleuter die om zich heen zit te kijken of met de puzzelstukjes gaat gooien vertoont niet-taakgericht gedrag. Een kind dat zacht in zichzelf rekt vertoont taakgericht gedrag, maar een kind dat zit te tekenen op een uitrekenblaadje vertoont niet-taakgericht gedrag.

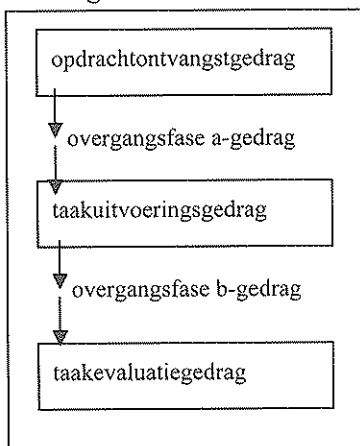
Als een kind taakgericht bezig is, is het nog maar de vraag of het kind voor de volle 100% met die taak bezig is. Het is immers mogelijk dat het kind zo op het oog met de taak bezig is, maar toch niet met de volle 100% met de gedachten bij de taak. Dat is te zien als kinderen zes rijtjes sommen moeten maken, waarbij later blijkt dat de eerste rijtjes goed gemaakt zijn en er bij de andere sommen veel fouten voorkomen. Het is ook te zien bij de kleuter die een niet pas-

send puzzelstukje toch maar passend maakt. Volwassenen herkennen het verschijnsel van de diepteconcentratie als ze bij het lezen van een boek zich na vijf bladzijden afvragen waar het boek toch overgaat of bij het rijden van de weg Zwolle-Hoogeveen moeten vaststellen dat ze, voordat ze het wisten, al in Hoogeveen aangekomen zijn.

Het laatste kernwoord is het woord 'werkwijze'. Daarbij gaat het om de vraag HOE het kind de taak uitvoert, is dat chaotisch/overzichtelijk/onverkort/planmatig/trial-and-error/etc.

Bij kinderen met werkhoudingsproblemen gaat het om problemen op het gebied van: taakgerichtheid, diepteconcentratie, werkwijze, motivatie, zelfvertrouwen(faalangst), zelfstandigheid, alertheid (dromerigheid), verstoren van anderen, beweeglijkheid (ADHD), samenwerking, geheugenproblemen.

3. Diagnose

M.b.t. de werkhoudingsproblemen is er sprake van een tweeslachtigheid. Aan de ene kant is er sprake van een algehele herkenning. Zelfs ouders hebben wel een besef van wat het betekent dat hun kind werkhoudingsproblemen heeft. Toch kan men ook vaststellen dat je met de algehele aan-

duiding van werkhoudingsproblemen nog weinig weet omdat het een te algemene diagnose is.

Het is bij werkhoudingsproblemen dan ook vrijwel altijd nodig om de diagnose van de vijf fasen van het werkgedrag uit te voeren. Dagelijks zijn er m.b.t. het werken immers vijf fasen te onderscheiden, namelijk:

• **fase 1: opdrachtgeving:** iedere werksituatie begint met de opdrachtgeving die kan variëren van: „Ga maar...” tot een uitgebreide instructie met veel uitleg. De observatie van kinderen met werkhoudingsproblemen moet beginnen met het in kaart brengen van die fase. Veel kinderen zijn dan immers al niet (meer) betrokken, laten al hun demotivatie (of zelfoverschatting) blijken of roepen: 'Makkie' en gaan vroegtijdig aan het werk. Het gedrag wat dan te omschrijven is, is het opdrachtontvangst-gedrag. Het is duidelijk dat als dat gedrag niet optimaal is, kinderen veel van uw opdrachtgeving zullen missen en ook moeite hebben met voldoende voorbereiding de taak te beginnen.

• **fase 2: overgangsfase-a** Sommige kinderen vertonen tussen de opdrachtgeving en het daadwerkelijk met het werk beginnen een onnodige overgangsfase. Ze gaan niet direct aan het werk, maar moeten nog even naar de wc., lopen wat rond, rommelen met materialen, hebben nog wat te praten, etc. met als gevolg dat veel van uw instructies weg zullen zakken. We

spreken dan van overgangsfase-a-gedrag.

• **fase 3: taakuitvoering** Als het kind 'eindelijk' aan het werk gaat kunt u de taakgerichtheid observeren. Daarbij gaat het om de vraag of het kind gedrag vertoont dat met de taak te maken heeft of dat het kind dingen doet die niet met de taak te maken hebben. Sommige kinderen beginnen met taakgericht werken, zakken dan 'in' en moeten steeds door u aangespoord worden. Andere kinderen hebben een fragmentarische taakgerichtheid; even wat doen, dan weer wat anders doen, dan weer taakgericht bezig zijn, dan weer wat anders doen, etc. Bij de taakuitvoering moet u ook letten op de diepteconcentratie. Daarbij gaat het om de vraag of het taakgerichte kind wel voor de volle 100% geconcentreerd bezig is. Sommige kinderen lijken zo op het oog wel taakgericht, maar denken toch niet voldoende na. Tenslotte is het belangrijk te bekijken HOE het kind een taak uitvoert. Sommige kinderen voeren taken zo omslachtig uit dat het ze veel inspanning kost dieptegeconcentreerd te werken zodat de taakgerichtheid vaak ook matig zal zijn.

• **fase 4: overgangsfase-b** Als een kind gereed is met de taakuitvoering moet het doen wat u hebt aangegeven in de vorm van een vervolgopdracht maken of het werk aan u laten zien. Sommige kinderen vertonen een overgangsfase. Ze doen niets als ze al klaar of bijna klaar zijn. Ze rekken de tijd tot de volledige werktijd voorbij is.

• **fase 5: taakevaluatiegedrag** Tenslotte is er nog de vraag of het kind wel betrokken is bij de taakevaluatie. Sommige kinderen willen met veel moeite de taak nog wel maken, maar hebben moeite met de taakevaluatie mee te doen.

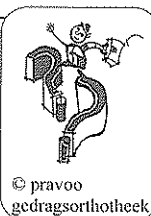
Met behulp van deze ordening in vijf fasen is het mogelijk het werkgedrag van het kind te observeren. Dat kan bij voorkeur d.m.v. bloksgewijs observeren. Daarbij kijkt u enkele dagen naar fase 1 en als u dat in kaart hebt gebracht kijkt u naar fase 2 en als dat in kaart is gebracht naar fase 3, enz. Zo kunt u het werkgedrag in kaart brengen. Noteer de observatiegegevens op het diagnoseblad zoals weergegeven op pagina 283 van het voorafgaande.

Een extra diagnosetip

U kunt de specifieke diagnosemiddelen die bij dit orthobeeld horen gebruiken, maar u kunt ook de meer algemene diagnosemiddelen uit deze orthotheek hanteren. Zie daarvoor de opzet voor de gedragsdiagnose zoals weergegeven op pagina 21 t/m 40 en dan de diagnosemiddelen:

- diagnosezoekwijzer op pagina 22
- diagnosehulp 1 op pagina 29-33
- diagnosehulp 2 op pagina 34-36
- diagnosehulp 3 op pagina 37
- diagnosehulp 4 op pagina 38-40

Diagnose/handelingsplanblad Concentratieproblemen/werkhouding

Naam/groep:

Geboortedatum:/ingevuld op:/ingevuld door:

<i>kijkwijzer werkgedrag</i>	<i>observaties</i>	<i>hulpverlening</i>
☐ Opdrachtontvangstgedrag: observeer hoe het kind zich gedraagt als u instructie geeft, het werk uitlegt, het werk met de klas voorbereidt, het kind oriënteert op de taak, etc.		Zie pagina 287; begeleidingsinhouden: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13. (omcirkel wat u kiest)
☐ Overgangsfase-a-gedrag: observeer het gedrag van het kind na de opdrachtgeving: gaat het kind onmiddellijk aan het werk, zo nee, wat doet het, hoe lang duurt het?		Zie pagina 288; begeleidingsinhouden: 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20. (omcirkel wat u kiest)
☐ Taakuitvoeringsgedrag: Observeer: • de taakgerichtheid • de diepteconcentratie • de werkwijze • de zelfstandigheid • de redzaamheid • etc. Zie voor deze begrippen blz. 281 t/m 283.		Taakgerichtheid: Zie pagina 289-294; begeleidingsinhouden: 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38. Zie voor kinderen in groep 1/2 ook nog: bijlage 8.1 op blz. 301-304. Diepteconcentratie: Zie pagina 295-296; begeleidingsinhouden: 39, 40, 41, 42, 43. Zie voor het zelfstandig werken: blz. 787-789. Zie de taakecyclus: op bijlage 8.2, blz. 304. (omcirkel wat u kiest)
☐ Overgangsfase-b-gedrag: observeer wat het kind doet als het klaar is met de taak. Doet het wat is afgesproken/opgedragen?		Zie pagina 297; begeleidingsinhouden: 44, 45, 46, 47. (omcirkel wat u kiest)
☐ Taakevaluatiegedrag: observeer het gedrag van het kind tijdens de taakevaluatie, de nabespreking, etc.		Zie pagina 298-299; begeleidingsinhouden: 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54. (omcirkel wat u kiest)

© pravoo
gedragsorthotheek

Naam/groep:.....

Geboortedatum:/ingevuld op:/ingevuld door:.....

1. Basisgedraggegevens (positief/gewenst)

1.1 Wanneer is de werkhouding wel acceptabel? Op welke momenten en bij welke activiteiten?

1.2 Voor welke onderwerpen/thema's heeft het kind belangstelling?

1.3 Wanneer is de relatie tussen het kind en de onderwijsgevende redelijk/goed?

1.4 Met welke kinderen kan het kind goed samenwerken?

1.5 Welke activiteiten voert het kind graag uit?

1.6 Welke activiteiten beheerst/kan het kind goed?

2. Probleemgerichte vragen

Ik-kenmerken

2.1 Heeft het kind eigenlijk altijd al concentratie/werkhoudingsproblemen gehad. Is de korte concentratie een algemeen kenmerk van het kind?

2.2 Is het kind voldoende rustig of is het chaotisch, impulsief, onrustig, van de hak op de tak, enzovoorts?

2.3 Wat is de leerbaarheid van het kind?

2.4 Heeft het kind lichamelijke problemen, is het vaak ziek (en daardoor afwezig van school), gauw moe, heeft het een bepaalde ziekte, onvoldoende functionerende zintuigen?

Thuiskenmerken

2.5 Krijgt het kind thuis te veel/te weinig aandacht?

2.6 Ontvangt het kind voldoende/juist voedsel, krijgt het kind voldoende nachtrust?

2.7 In welke thuisomgeving groeit het kind op? Is er thuis voldoende ordening en structuur, zodat het kind zich veilig voelt en niet bedreigd?

2.8 Heeft het jonge kind voldoende zinvol speelgoed en heeft het genoeg speelgelegenheid? Hebben de ouders voldoende belangstelling voor het spel van het kind?

2.9 Tonen de ouders voldoende belangstelling voor de activiteiten van de school: bezoeken van ouderavonden, spontaan vragen naar de vorderingen van het kind, interesse voor het werk dat het kind mee naar huis neemt, belangstellend vragen naar wat op school gebeurt?

2.10 Tonen de ouders te veel belangstelling voor het schoolwerk, leggen ze te veel nadruk op het leveren van prestaties op school?

2.11 Hoe worden opdrachten thuis aan het kind gegeven: snauwerig, ongeduldig, onthutst reageren als het niet gaat zoals gewenst, de ouders stellen te hoge of te lage eisen aan het kind? Wordt het kind verwend/ overbeschermd opgevoed?

2.12 Hoe is de spelgerichtheid van het kind? Met andere woorden: kan het kind wel enige tijd achter elkaar doorspelen?

Emotionele kenmerken

2.13 Heeft het kind emotionele problemen in de zin van zorgen, verdrietjes, angsten, niet verwerkte emotionele gebeurtenissen/gesprekken?

Sociale problemen

2.14 Heeft het kind sociale problemen: onvoldoende sociale vaardigheden/niet geaccepteerd in de groep/wordt gepest?

Taalontwikkelingsproblemen

2.15 Heeft het kind taalontwikkelingsproblemen of taalachterstanden?

Zelfbeeld

2.16 Bezit het kind voldoende zelfvertrouwen?

2.17 Hoe is het zelfbeeld van het kind? Zie voor meer informatie om dat te bepalen bijlage 8.2 op blz. 370 en verder.

Schoolkenmerken

2.18 Tijdens welke onderwijsactiviteiten treedt het problematische werkgedrag vooral op?

2.19 Heeft het kind op bepaalde gebieden leerproblemen?

2.20 Heeft het gebeuren in de klas voldoende ordening en structuur? Zijn de klassenregels duidelijk? Weet het kind wat er gebeuren gaat?

2.21 Is er gedurende de dag voldoende afwisseling van bewegen en stilzitten?

2.22 Wordt het onderwijsgebeuren niet te veel gestoord door de telefoon, kinderen die de klas in- en uitgaan (ook van andere klassen), de leerkracht die regelmatig het lokaal uitgaat?

3. Aanvullende gegevens:

Het uitgangspunt van de contextvaliditeit

Er zijn ook aandachtstests die de aandacht geïsoleerd testen. Daarbij gaat het niet om het gewone schoolwerk, maar om specifieke, meestal visuele opdrachten. Die benadering vinden we achterhaald. Werken gebeurt immers in een bepaalde context (bijvoorbeeld rekenen of werken met ontwikkelingsmaterialen) en die context moet de invalshoek zijn.

Een test als TEA-ch (Harcourt, Amsterdam) is een voorbeeld van een aandachtstests die onvoldoende handelinggericht zijn. Deze opmerkingen gelden ook voor de Bourdon-Vos-test (Harcourt, Amsterdam)

4. Verklaringen

Er kunnen vier hoofdgroepen met oorzaken onderscheiden worden;

- lichamelijke/organische oorzaken
- maatschappelijke oorzaken
- ontwikkelingsoorzaken

Lichamelijke/organische oorzaken

Bij de lichamelijke oorzaken gaat het in de eerste plaats om dysfuncties van de hersenen. Veel concentratieproblemen hebben te maken met een attention-deficit-disorder. Daarbij gaat het om een tekort in de remmingsfunctie van de hersenen zodat de kinderen zich laten leiden door dingen die om hen heen gebeuren of die vanuit henzelf komen en daardoor van de taak afgeleid worden die ze eigenlijk moeten uitvoeren. Zie voor een uitgebreide achtergrond van de neurologie van de concentratieproblemen de update over ADHD. Kinderen met ADD (attention-deficit-disorder) hebben moeite om te denken en kunnen moeilijk met een ding gericht bezig zijn. Die neurologische problemen zijn terug te zien in de vorm van taakgerichtheidsproblemen en diepteconcentratieproblemen. Daarnaast zijn er nog enkele andere lichamelijke factoren zoals een tekort aan fitheid. Er zijn kinderen die niet fit zijn omdat ze vaak ziek zijn, maar een gebrek aan fitheid kan ook te maken hebben met het feit dat veel kinderen te laat naar bed gaan of te laat in slaap vallen.

Maatschappelijke oorzaken

Maatschappelijk oorzaken kan men vinden in de onderhandelingsstrek van veel kinderen. Vroeger groeiden kinderen op in bevelsgezinnen waarin dingen gewoon moesten gebeuren. Nu groeien veel kinderen op in onderhandelingsgezinnen en doen ze niet zo maar iets op bevel. Die grondhouding is bij veel kinderen op school te herkennen. Veel kinderen hebben ook nogal wat afleiding omdat ze lid zijn van (te) veel clubs. Die kinderen zijn vaak meer bezig met hun buitenschoolse activiteiten dan met het onderwijsaanbod. Daarnaast zijn er kinderen die afgeleid worden door problemen thuis of kinderen waarvan de ouders een negatief onderwijstraject hebben meegemaakt en die negatieve schoolervaringen op hun kinderen overdragen. In sommige milieus kan men het doemdenken tegenkomen dat kinderen ook kan demotiveren.

Ontwikkelingsoorzaken

Samenhangend met het voorafgaande kan men ook vaststellen dat werkhoudingsproblemen te maken kunnen hebben met de voorgeschiedenis van een kind. In de voorschoolse periode gaat het dan om de vraag of het kind goed heeft leren spelen omdat gericht kunnen spelen een basis is voor de ontwikkeling van werkgedrag. Ook ervaringen op het gebied van het samen met ouders boekjes bekijken en het ontwikkelen van een luisterhouding zijn van invloed op de ontwikkeling van het werkgedrag. Daarnaast is het ook van belang of kinderen ervaringen hebben met klusjes of taken die ze opgedragen krijgen.

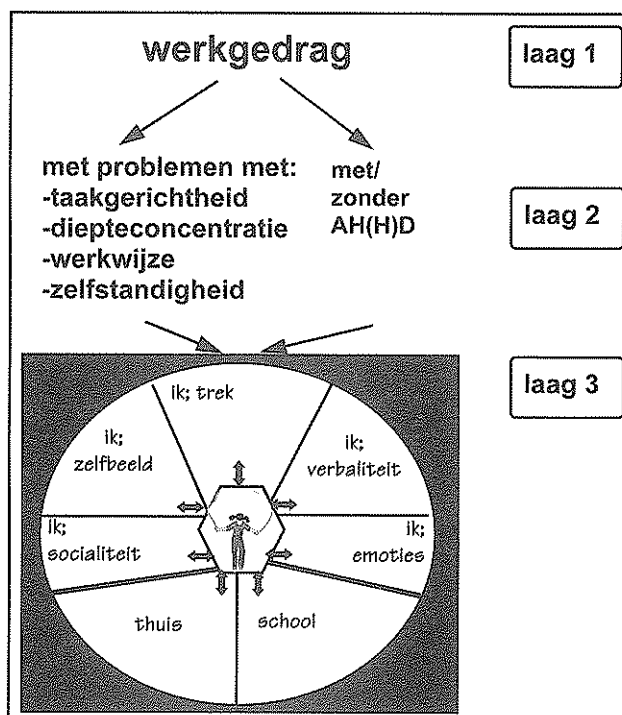
Iedere leerkracht van een binnenkomende 4-jarige ziet de grote verschillen tussen de kinderen onderling op het gebied van taakgerichtheid, taakbesef, zelfstandigheid, etc. In de voorschoolse periode wordt de basis gelegd voor het werkgedrag.

Als het kind vervolgens met het basisonderwijs start is het de vraag in hoeverre het door de school begeleid wordt bij de ontwikkeling van werkgedrag. Vragen die men dan kan stellen zijn:

- stimuleert de school de spelgerichtheid zodat een kind in groep 2 drie kwartier kan spelen?
- leert de school het kind twee werkjes uit te voeren en zelf de problemen op te lossen?
- leert de school het kind met een dagdeel-/dag-/weektaak te werken?
- leert de school het kind zelfstandig te studeren?
- heeft de school een leergang op het gebied van de werkhoudingsontwikkeling?

Vanuit de schijf van 7

Werkhoudingsproblemen kunnen voorkomen gecombineerd met het ADD-beeld. Dat is een aangeboren aandachtsstoornis en is vanaf de geboorte waarneembaar in de vorm van een gebrek aan

mogelijkheden om de aandacht te richten. Daarbij kan sprake zijn van ADHD. Dat is een aangeboren tekort om zichzelf te sturen met als gevolg een onbeheersbare beweeglijkheid. Werkhoudingsproblemen kunnen een ik-trek zijn, maar kunnen ook te maken hebben met beperkingen op het gebied van het denken, leerstoornissen, taalbeperkingen die het denken bemoeilijken, slechte voorbeelden van werkhouding in de thuissituatie of een onrustige klas of groep. Werkhoudingsproblemen kunnen ook verklaard worden vanuit emotionele problemen zoals faalangst of andere emotionele problemen die het kind van het werk afleiden. Soms hebben kinderen werkhoudingsproblemen vanwege verveling i.v.m. hoogbegaafdheid; de zgn onderpresteeders.

5. Begeleiden

Noteer de gekozen handelingsplaninhouden eventueel op het formulier van blz. 44, of in het blad op pagina 283 (omcirkelen wat gedaan gaat worden)

5.1 Begeleiding; technieken

Bij de begeleiding van kinderen met concentratie- en/of werkhoudingsproblemen kunt u ook orthopedagogische technieken toepassen. Zie voor de opsomming pagina 49-118. Bruikbaar voor deze kinderen is de basistechniek:

- 0-1 visualiseren op pagina 51; laat het kind op plaatjes zien wat het doet. Geef duidelijk per fase aan (van de vijf fasen) waar de problemen zich voordoen.

Daarnaast zijn bruikbaar de volgende technieken:

- 1-12 (reguleren), pagina 71;
- 2-2 (verbaliseren), pagina 72;
- 2-6 (structureren), pagina 74;
- 3-11 (directe begeleidingsperiode), pagina 100.

5.2 Begeleiding; aanvullende mogelijkheden

Onderstaand volgen de begeleidingsmogelijkheden. Er zijn op dit moment drie soorten werkhoudingsbegeleiding in omloop:

• de benadering van het orthopedagogisch afstemmingsproject (OPA) in Utrecht. Binnen deze opvatting staat het overleg over de kenmerken van de taak centraal en het stimuleren van het bewust omgaan met de taak. Deze benadering heeft weinig effect op de ADD-kinderen.

• het geïsoleerd trainen van de concentratie door visueel-motorische oefeningen, de z.g.n. concentratie-oefeningen en andere los van het werkgedrag staande oefeningen. Ajodakt heeft onlangs een heel pakket op dat gebied uitgegeven onder de titel: Concentratie kun je leren. Dat is een volstrekt zinloze en weinig effectieve aanpak, omdat de transfer van dat soort oefeningen naar het werkgedrag onvoldoende plaats zal vinden. Ook de aanpak van Langedijk valt onder deze benadering en het AKAG-K-programma van Harcourt in Amsterdam.

• de procesgerichte begeleiding. Hierbij gaat het om

het toepassen van begeleidingstechnieken tijdens het uitvoeren van het schoolwerk. In deze update gaan we uit van deze meer procesgerichte benadering waarbij de vijf-fasenobservatie een grote rol speelt. In dit orthobeeld zullen we deze benadering concretiseren.

•En thuis memory-en?

Veel ouders van kinderen met werkhoudingsproblemen krijgen het advies om met hun kind memory te spelen. De effecten daarvan op het werkgedrag zijn twijfelachtig. Goed memory kunnen spelen zal de concentratie bij het rekenen niet echt verbeteren. In de map: *Tips voor thuis* zijn adviezen geformuleerd die betrekking hebben op het ontwikkelen van een goede luister- en kijkhouding thuis en de begeleiding van kinderen bij de werkjes en klusjes thuis.

De vijf fasen aanpak

Op de volgende pagina komt u de vijf fasen tegen. Per fase worden de hulpverleningsmogelijkheden gegeven. Zie:

- Pagina 287 met de hulpverlening voor het verbeteren van het opdrachtontvangstgedrag;
- Pagina 288 met de hulpverlening voor het verbeteren van het overgangfase-a-gedrag;
- Pagina 289 met de hulpverlening voor het verbeteren van het taakuitvoeringsgedrag;
-taakgerichtheid: pagina 289
-diepteconcentratie: pagina 295
- Pagina 297 met de hulpverlening voor het verbeteren van het overgangfase-b-gedrag;
- Pagina 298 met de hulpverlening voor het verbeteren van het taakevaluatie-gedrag.

Speciale Spelbegeleiding

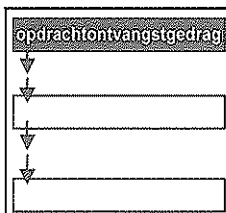
Uit onderzoek is gebleken dat spelgerichtheid beschouwd kan worden als basis voor het ontstaan van taakgerichtheid. Dat betekent dat het is aan te bevelen kinderen met spelontwikkelingsproblemen in groep 1 en 2 op tijd op te sporen en gerichte spelbegeleiding te bieden. Simpel gesteld: als kinderen niet kunnen spelen dan moet men ze leren spelen. De ervaring van veel leerkrachten in groep 1 en 2 is dat kinderen steeds slechter en kortstondiger spelen. 85% van de kinderen in groep 1 en 2 zit 's ochtends voor de tv en speelt dus niet meer. Zie voor een overzicht van de spelbegeleidingsmogelijkheden het orthobeeld Spelontwikkelingsproblemen op pagina 693 en verder.

Van onze redactie wetenschap

Een tv op de kinderkamer is slecht voor de leerprestaties. Hoe langer een kind kijkt, hoe schadelijker het is.

Dat melden Amerikaanse en Nieuw-Zeelandse onderzoekers in het juli-nummer van de *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*. In drie afzonderlijke studies laten ze zien dat de negatieve invloed van tv niet alleen op het moment zelf meetbaar is, maar tientallen jaren later nog steeds. De Amerikanen deden een steekproef onder 350 kinderen van een jaar of acht. Van hen had 70 pro-

Vervolg op pagina 300

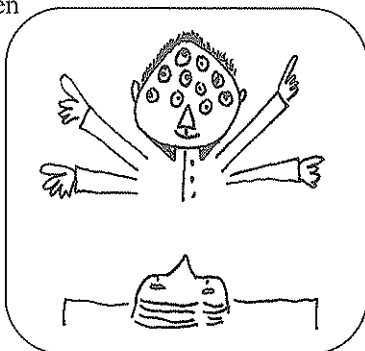
• Hulpverlening: opdrachtontvangstgedrag

Begeleidingsinhoud 1: de start

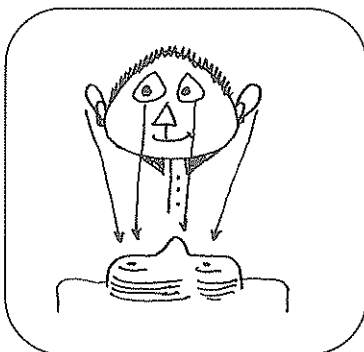
Als een kind niet goed meedoet met en niet goed betrokken is bij de instructie, is het vanzelfsprekend dat er verderop in de vijf fasen problemen gaan komen. Dan is er een grote kans dat zo'n kind dan vraagt: 'Wat moesten we ook al weer doen?'

Het is belangrijk om het kind duidelijk te maken waar het aan moet gaan werken de eerstkomende tijd, nl. aan het opletten als u vertelt wat er gedaan moet worden en hoe het gedaan moet worden. Bij kleuters doet u dat mondeling en zet u het kind bij iedere instructie voor u neer zodat het u goed kan zien.

Voor oudere kinderen maakt u een visualisatiestrip. Zie over het visualiseren blz. 51. Een voorbeeld van een strip: *Zo doe je nu. (Je kijkt alle kanten op en bent overal mee bezig).* Zie de strip hier naast.

U maakt ook de strip: *Dit moet je leren (goed luisteren en goed kijken).*

Begeleidingsinhoud 2: klassikale opdracht om op te letten

Zeg, als u de instructie/uitleg/opdracht geeft, dat u na afloop een kind zult gaan vragen wat er gedaan moet worden. U geeft vervolgens de opdracht/de uitleg en u wijst een kind aan dat moet vertellen wat er gedaan moet worden. Op die manier kunt u kinderen aansporen goed op te letten bij de instructie.

Begeleidingsinhoud 3: in de gaten houden

Zeg tegen het kind met het problematische gedrag bij de instructie dat u het in de gaten zult houden en dat u steeds naar het kind zult kijken. Grijp in als het afdwaalt en steek uw duim op als het kind het goed volgt.

Begeleidingsinhoud 4: kindspecifieke aansporing

U zegt tegen het kind met de werkhoudingsproblemen

dat u na afloop van de instructie/opdrachtgeving aan het kind zult vragen wat het moet gaan doen.

Begeleidingsinhoud 5: doel van de les herhalen

U zegt tegen het kind wat het die les gaat leren en u laat het kind het doel van de les herhalen.

Begeleidingsinhoud 6: er steeds bij betrekken

Stel het kind tijdens de opdrachtgeving steeds vragen of laat het iets doen. Het gaat dan om vragen als: *wat zei ik net, wat moet je ook al weer eerst doen, wat zei Sonja net, etc.*

Begeleidingsinhoud 7: een goede plaats

Plaats het kind permanent of alleen tijdens de instructie op een plaats dicht bij u in de buurt en zodanig dat het niet afgeleid kan worden door groepsgenoten.

Begeleidingsinhoud 8: beloningssysteem

Werk eventueel met een beloningssysteem, waarbij het kind iedere keer, als het goed oplettend bij de opdracht, een stempel/sticker/teken krijgt en een aantal van die tekens een beloning op kan leveren.

Begeleidingsinhoud 9: steeds per onderdeel vragen

Stel steeds per onderdeel van de instructie het kind met werkhoudingsproblemen vragen over de instructie; wat vertelde ik net?

Begeleidingsinhoud 10: de juiste kijkrichting

Geef het kind de opdracht alleen naar u te kijken en niet opzij/achterom te kijken.

Begeleidingsinhoud 11: steeds ingrijpen

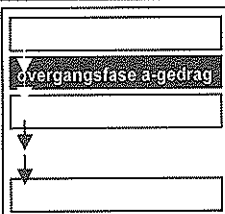
Let tijdens de instructie steeds op het kind en grijp bij een verminderde betrokkenheid onmiddellijk in en zeg het kind dat het mee moet doen.

Begeleidingsinhoud 12: vragen bedenken

Laat het kind na afloop van de instructie vragen bedenken die het nog heeft over de taak. U kunt het kind vragen of het duidelijk is wat het moet gaan doen. Bij oudere kinderen kunt u dat ook schriftelijk laten doen.

Begeleidingsinhoud 13: in kleine setting

Een werkwijze kan ook zijn het kind de komende tijd instructie te geven in kleine setting, bijvoorbeeld individueel of in een klein groepje. Op die manier kunt u het kind leren om zich op u te richten.

• Hulpverlening: overgangsfase a-gedrag

Begeleidingsinhoud 14: de start

Voor kinderen met werkhoudingsproblemen is het belang-

rijk dat ze na de instructie meteen aan het werk kunnen. Als dat niet gebeurt, zakt het effect van de instructie al snel weer weg.

Maak het kind duidelijk dat het er de komende tijd om gaat dat het meteen na de instructie aan het werk gaat.

Bij kleuters doet u dat mondeling en spoort u het kind steeds aan onmiddellijk aan om aan het werk te gaan.

Voor oudere kinderen maakt u een visualisatiestrip. Zie over het visualiseren blz. 51 en verder. Maak strips van het type zoals te zien is op pagina 52, 53, 258.

Begeleidingsinhoud 15: meteen aan werk

U zegt het kind dat het onmiddellijk met het werk moet beginnen en dat u ook zult kijken of het kind dat zal gaan doen. Daarbij zorgt u/het kind er voor dat alles klaar ligt en dan gaat u bij het kind in de buurt zitten om te kijken of het kind ook onmiddellijk begint. Als het kind direct start dan maakt u daar nog even een korte positieve opmerking over.

Begeleidingsinhoud 16: even erbij blijven

U blijft na de instructie minimaal 5 minuten bij het kind zitten om het aan te sporen ook echt door te werken. Op die manier kunt u voorkomen dat er een overgangsfase-a verschijnt en leert het kind om ook echt te beginnen. Doe dat minimaal 14 dagen. Als het mogelijk is kunt u ook 10 minuten bij het kind in de buurt blijven als een 'stok achter de deur'.

Begeleidingsinhoud 17: herinneren

Herinner het kind 14 dagen bij iedere verwerkingsstart/begin van de uitvoering er aan waar het aan moet denken; onmiddellijk beginnen. Doe dat vragenderwijs: Ik ben nu klaar met de uitleg en wat moet jij nu gaan doen?

Begeleidingsinhoud 18: aansporen

Spoor het kind aan om te beginnen/door te werken na de instructie. Hou het kind in de gaten en zeg meteen iets als het kind niet direct begint.

Begeleidingsinhoud 16: beloningssysteem

Werk eventueel met een beloningssysteem, waarbij het kind iedere keer, als het meteen begint een stempel/sticker/teken krijgt en een aantal van die tekens een beloning op kan leveren.

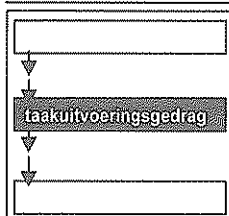
Begeleidingsinhoud 19: extra bespreken

Besprek het werk eventueel extra met het kind na de algemene instructie. Mogelijkheden zijn dan:

- het kind te vragen of het nog extra instructie nodig heeft;
- het kind vragen te stellen over wat het moet gaan doen;
- het kind op weg te helpen door de eerste deelopdrachten samen met het kind te gaan doen;
- duidelijke eisen te stellen aan, bijv. over wat er over tien minuten klaar moet zijn;
- het werk te plannen met het kind;
- het kind te vragen waar het problemen verwacht;
- het kind extra te stimuleren/aan te sporen.

Begeleidingsinhoud 20: specifiek

Bekijk wat het kind steeds doet na de instructie en waardoor het niet onmiddellijk aan het werk gaat. Behandel die storingen stuk voor stuk. De ene dag let u op het ene afleidingsgedrag en de andere dag let u op het andere gedrag. Geeft dat van te voren ook aan. Behandel zo de afleiders.

• Hulpverlening: taakuitvoering; taakgerichtheid

Begeleidingsinhoud 21: de start

Maak het kind duidelijk dat het moet leren alleen maar dingen te doen die direct met de taak te maken hebben. Bij jonge kleuters doet u dat mondeling. Voor oudere kinderen maakt u een visualisatiestrip. Zie over het visualiseren blz. 51 en verder. Maak strips met het niet-taakgerichte gedrag en het vereiste taakgerichte gedrag. Zie voor voorbeelden blz. 52, 53 en 258.

Begeleidingsinhoud 22: deeltaken

Laat het kind met deeltaken werken. Daarbij hoeft het kind niet de gehele taak in een keer te maken, maar verdeelt u de taak in stukken. Na iedere deeltaak mag het kind bij u komen en bekijkt u samen met het kind de uitvoering. Veel kinderen met werkhoudingsproblemen presteren beter bij een deeltakenaanpak dan bij het maken van grote hoeveelheden werk, omdat ze meer behoefte hebben aan tussentijdse evaluatie, maar ook omdat ze zich niet zo lang achter elkaar kunnen concentreren en zo'n tussentijds loopje een goede onderbreking is.

Begeleidingsinhoud 23: stilte-niveau aangeven

Zorg ervoor dat het tijdens het werken 100% stil is of fluisterstil. geef dat vooraf ook aan.

Begeleidingsinhoud 24: werkplaats

Bekijk of het kind met werkhoudingsproblemen op een voldoende rustige plaats in (of buiten) het lokaal zit.

Begeleidingsinhoud 25: 10 minuten bij het kind blijven

Voer de aanpak van de directe begeleidingsperiode uit. Daarbij blijft u tijdens de werkperiode minimaal 10 minuten bij het kind zitten en geeft u het kind werkaanwijzingen of stimuleert u het kind om door te werken.

Begeleidingsinhoud 26: materiaalreductie bij kleuters

Geef kinderen in groep 1 en 2 niet alle materialen/onderdelen van een ontwikkelingsmateriaal, maar een

deel van de beschikbare materialen en voeg steeds geleidelijk materialen toe.

Begeleidingsinhoud 27: voorstructureren bij kleuters

Een van de redenen waarom kinderen taakgerichtheids- en diepteconcentratieproblemen kunnen hebben is een gebrek aan interne ordening; ze zijn te chaotisch.

Die interne onoverzichtelijkheid manifesteert zich in het afhaken. Dat betekent dat structuur bieden door de omgeving zeer belangrijk is. Enkele voorbeelden zijn:

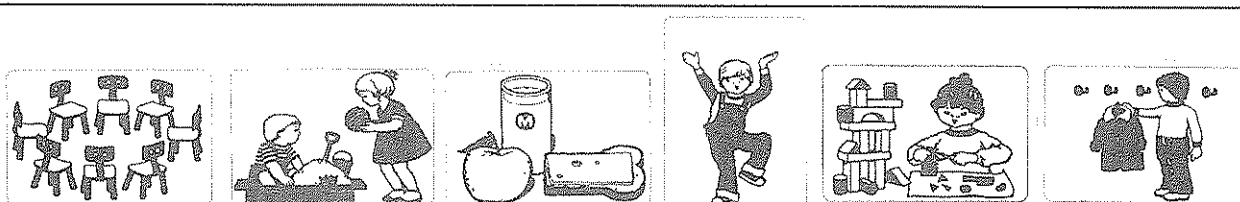
27.1 structuur van de dag

Een diffuus idee of vage verwachtingen van de inhoud van de dag kan de gedachten van kinderen bij hun werk vandaan halen. Dat betekent dat het belangrijk is dat kinderen weten wat er die dag gaat gebeuren. Een belangrijk hulpmiddel daarbij is het aanvankelijk bij Penta in Zeist uitgegeven *Dagritmepakket*, waarbij op wandkaarten het rooster van de dag wordt aangegeven. Het pakket is daarna uitgegeven geweest bij Nienhuis in Zelhem en is nu alleen nog op de papieren versie beschikbaar op pagina 139-140 van deze orthotheek. Daarbij moet er een goed dagritme zijn van bewegen (rood gekleurde kaarten) en stilzitten (geel gekleurde kaarten). De kaarten hangen aan de muur maar ze kunnen ook 'los' gebruikt worden door de verkleiningen te kopiëren en op een persoonlijke strook voor het kind te plakken.

27.2 structuur bij de werkles

Kinderen met werkhoudingsproblemen hebben extra begeleiding nodig bij de uitvoering van werklessen omdat daar vaak veel aspecten een rol spelen waar het kind maar moeilijk greep op krijgt. Een werkwijze is dan:

- stap 1: bespreek de opdracht individueel met het kind;
- stap 2: geef het kind nu een opdracht voor een deeltaak: bijv. maak eerst de muren;
- stap 3: het kind geeft een teken als het die deeltaak heeft uitgevoerd;
- stap 4: de uitvoering van de deeltaak wordt besproken;
- stap 5: de leerkracht vraagt het kind wat het (ook al

weer) moet gaan maken;

- stap 6: nu krijgt het kind een volgende deeltaak;
- stap 3 t/m 6 worden herhaald.

De opzet is om met deeltaken te werken en het kind steeds aan te laten geven wat het ook al weer moet gaan maken.

27.3 structuur bij het spelen

De basis van de ontwikkeling van werkgedrag is de spelgerichtheid. Er zijn kinderen met werkhoudingsproblemen die wel kunnen spelen, maar er zijn ook kinderen met werkhoudingsproblemen die ook nog leerstoornissen hebben en dan ook vaak spelontwikkelingsproblemen hebben. Voor deze kinderen is het aan te bevelen te werk te gaan volgens de inhoud van het orthobeeld Spelontwikkeling, zie blz. 693 en verder.

27.4 structuur in de kring

Een gebrek aan gerichtheid is ook in de kring bij sommige kinderen waar te nemen. Ze zijn met andere dingen bezig dan de kringactiviteiten.

Dat betekent dat twee dingen zijn aan te bevelen:

- een duidelijke kringopbouw;
- een leergang kringgedrag.

Bij de kringopbouw gaat het erom dat u de kinderen vooraf meedeelt wat er in de kring gaat gebeuren. Belangrijk daarbij is het om de kringactiviteiten niet te lang te laten duren en eventueel kringactiviteiten te onderbreken door korte bewegingsactiviteiten.

Een leergang kringgedrag is nodig omdat u dan systematisch aandacht besteedt aan het kringgedrag en kinderen niet vanuit incidenten begeleidt.

U kunt dan de volgende opbouw hanteren:

- leren dat er maar een tegelijk praat: *Er is er maar één die praat, zodat het beter gaat;*
- iemand aankijken die wat zegt;
- navertellen van wat iemand zegt;
- vragen beantwoorden;
- (elkaar) vragen stellen;
- aanvullingen maken; binnen het thema blijven. (Zie ook de leerlijn onderaan deze pagina voor groep 1 en 2)

Begeleidingsinhoud 28: voorstructureren bij lezen/spelling/taal/rekenen/wereldoriëntatie

Mogelijkheden zijn:

28.1 Lesjes aanpassen

Soms bestaat een taallesje uit meerdere deeltaken. Bekijk dan of u zo'n les in deeltaken uit kunt werken. Als een kind van kernwoorden van meervoud enkelvoud moet maken en van enkelvoud meervoud dan kunt u zo'n taak in drie stappen verdelen:

- zet een streep om de woorden waarom het gaat
- het kind komt bij u en u bekijkt de uitvoering
- het kind moet nu de woorden rubriceren in enkelvoudwoorden en meervoudwoorden
- het kind komt bij u en u bekijkt de uitvoering
- het kind zet nu de enkelvoudwoorden om in meervoud en de meervoudwoorden om in enkelvoud.

28.2 visualisering van afspraken

Zo kunt u dingen waar het kind aan moet denken, afspraken, eisen m.b.t. wat er af moet zijn, eisen m.b.t. hoeveel er goed moet zijn op kaartjes zetten. U noteert dan de eisen en daarnaast noteert het kind hoe het gegaan is en moet het aan het eind ook aangeven of het aan de eisen heeft voldaan. Zie voor een voorbeeld de kaart van Daan, zoals hiernaast is weergegeven.

Begeleidingsinhoud 29: dubbelen van taken

Probeer eens het dubbelen van taken. Daarbij gaat u als volgt te werk: begeleid het kind zo uitgebreid mogelijk bij een bepaalde taak zoals het werken met een bepaald ontwikkelingsmateriaal of het uitvoeren van een opdracht in het kader van het beeldend werken. Als het kind de volgende dag weer op school komt dan zegt u: 'Weet je nog wel dat we gisteren samen zo'n mooie boerderij hebben getekend? Nu moet jij vandaag eens proberen om dat helemaal alleen te doen.'

Begeleidingsinhoud 30: deeltaken

Werk met de aanpak van het hanteren van deeltaken en het maken van een opsomming. Dat kan bijvoorbeeld bij het maken van een tekening. Soms komt er weinig op papier en komt een kind steeds bij u om te zeggen dat het klaar is. De werkwijze bij het tekenen van een boot is dan dat u eerst samen met het kind gaat bedenken wat er allemaal op de tekening kan. Dat noteert u ook op de tekening. U geeft het kind het gevoel dat het zelf heeft bepaald wat er getekend gaat worden, maar door vragen te stellen hebt u gezorgd voor een redelijke

Voorbeeld groep 1/2:

Stap 1. Op de plaats blijven zitten.	Stap 2. Regel: Er is er maar één die praat, zodat het beter gaat.	Stap 3. Luisterhouding: kijken naar anderen die wat vertellen.	Stap 4. Samenvatten wat anderen vertellen: n.a.v. vragen.	Stap 5. Samenvatten wat anderen vertelden; zelf samenvatten.	Stap 6. Vragen stellen aan een verteller.	Stap 7. Aanvullingen maken.	Stap 8. Beurten geven.
---	--	---	--	---	--	--------------------------------	---------------------------

Werkkaart voor Daan

Beste Daan,

Op deze kaart is te zien waar je steeds aan moet denken als je op school moet werken. Kijk maar goed en doe zoals het op de kaart staat.

Niet vergeten hoor.

De groeten van Luc Koning.

Let op als de juf het werk uitlegt.

Steek je vinger op als je een antwoord weet of een vraag wilt stellen.

Deed je dit ook (ja)nee

De juf komt nog even en dan ga je direct met het werk beginnen.

Deed je dit ook (ja)nee

Dit moet af:

☐ rij 6 blok 4 (van gisteren)

☐ blok 5 taak 1.4

☐ blok 5 taak 1.6

☐ blok 5 taak 2

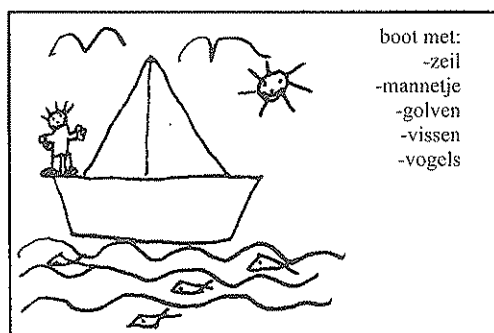
☐ blok 5 taak 3

Was je klaar met het werk toen het tijd was: (ja)nee

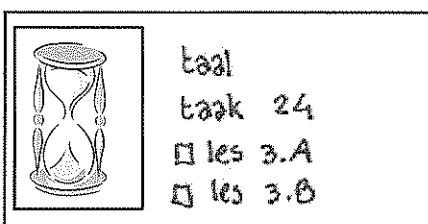
Goed doorwerken Daan!

vulling. Daarna gaat het kind aan het werk en kunt u met het kind afspreken waar het mee begint. Als het kind dan bij u komt of u komt bij het kind en er is iets van de lijst uitgevoerd dan kunt u dat aftekenen. Zo gaat u door tot alles is getekend. Op die manier voorkomt u het: 'Er kan nog wel meer bij.'

Begeleidingsinhoud 31: zandloperaanpak

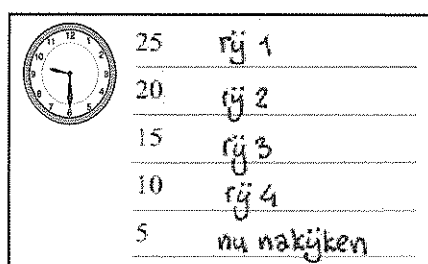
Met een zandloper geeft u aan wat er na het lopen van de zandloper af moet zijn.

Begeleidingsinhoud 32: langere tijd werken

Om kinderen langere tijd zelfstandig te laten werken kunt u ook met een klokkaart werken.

De klok/keukenwekker wordt aangezet en het kind kan zien wat het op bepaalde tijden af moet hebben. Op die manier kan het kind aangespoord worden om een langere periode achter elkaar door te werken.

Begeleidingsinhoud 33: doe-activiteiten

Kies als didactische werkvorm vaak een doe-activiteit. Veel lessen/onderwijsactiviteiten zijn op dezelfde manier opgezet en die sleur kan kinderen ook demotiveren. Varieer de didactische werkvormen en las doe-activiteiten in zoals het duo-werk, dingen uitzoeken, dingen onderzoeken, etc.

Begeleidingsinhoud 34: consequentiekaarten

Consequentiekaarten vormen de hulpmiddelen voor een wat harde en directe aanpak. Met behulp van de kaarten kunt u het kind de consequentie laten ervaren

van het niet uitvoeren van de opdracht. We geven een voorbeeld van zo'n kaart:

taal
de opdracht:

is het niet klaar dan:

☐ fouten verbeteren
☐ lezen
☐ vragen beantwoorden

taal
de opdracht:
<u>les 4, blz. 15</u>

is het niet klaar dan:
<u>in de pauze afmaken</u>

☒ fouten verbeteren
☒ lezen
☐ vragen beantwoorden

lezen
de opdracht:

is het klaar dan mag je even
doen wat je wilt
☐ tekst lezen
☐ de tekst nogmaals
lezen
☐ vragen beantwoorden
en opdrachten uitvoeren

rekenen
de opdracht:

is het niet klaar dan:

☐ fouten verbeteren
☐ met blokken rekenen
☐ zonder blokken rekenen

U kunt zo'n kaart noteren op een A5-vel (helft van A4). Leg twee van deze kaarten op een A4-blad en u kunt het geheel kopiëren. Met name het onderdeel 'is het niet klaar dan' is voor deze aanpak typerend. Hierbij geeft u aan wat er gebeurt als het kind de taak niet af heeft, zoals: 'in de pauze afmaken' of 'na schooltijd afmaken' of 'tijdens tekenen afmaken', enzovoorts. In de voorafgaande consequentiekart gaat het om een inhoud op het gebied van het taalonderwijs. Omdat kinderen vaak eerst fouten van een voorafgaande en gecorrigeerde les moeten verbeteren, daarna de nieuwe les moe-

ten lezen en vragen moeten beantwoorden zijn deze onderdelen ook opgenomen.

Het kind kan aftekenen als het een onderdeel klaar heeft.

De opdracht kunt u eerst nog op het bord schrijven. Consequentiekaarten kunt u voor individuele kinderen samenstellen maar ook klassikaal gebruiken. Ook voor rekenen kunt u ze maken. In plaats van negatieve consequenties kunnen er ook positieve gevolgen genoteerd worden.

Begeleidingsinhoud 35: zelfbegeleiding (self-monitoring, vrij naar D. Hallahan) (vanaf klas 4)

Volgens Hallahan worden kinderen niet zozeer afgeleid door de omgeving, dan wel door eigen denkprocessen. Het is dan ook van belang dat een kind actief meedoet in de begeleiding. Het kind is de co-therapeut. De aanpak is alleen verantwoord als het kind de stof beheerst.

De werkwijze is:

1. maak een notatieblad (A5-grootte, de helft van A4):

werkkarta van: _____		
	was ik aan het werk ?	
	ja	nee
1		
2		
3		
4		
5		
enz.		

2. Neem een cassettebandje en breng om de 45 seconden een signaal op de band, een zacht 'ja' of een zoemer. Ook de vraag 'Werk ik?'

werkkarta van: <u>Jaap</u>		
	was ik aan het werk ?	
	ja	nee
1	x	
2		x
3	x	
4	x	
5	x	
enz.		

kunt u iedere 45 seconden uitspreken.

De werkwijze
Stap 1: bespreken en: met signaal

U bespreekt met het kind dat het erom gaat het werk-

gedrag te verbeteren. Bespreek met het kind wat werken is en wat niet. U doet ook iets voor: 'Wat ik nu doe, is dat werken of niet?'. Het kind gaat aan het werk en de cassetteband wordt gestart. Iedere keer, na het signaal, moet het kind zelf op de werkkarta aangeven of het wel of niet aan het werk was. Van tevoren kunt u met het kind afspreken dat het een beloning krijgt bij een bepaald aantal kruisjes in de kolom 'ja'.

Variaties

In de praktijk blijken de klasgenoten zeer snel gewend aan het cassettebandje dat iedere 45 seconden

een signaal geeft. Op deze aanpak zijn de volgende variaties mogelijk:

- niet iedere 45 seconden een signaal maar zeer willekeurige tussentijden, ook langer dan 45 seconden.
- in plaats van een auditief signaal kunnen er ook visuele signalen gegeven worden. De leerkracht kan het kind een teken geven, bijvoorbeeld een rode schijf op tafel leggen, een lampje laten aangaan, even aanraken, of iets dergelijks.

Stap 2: zonder signaal

Nu vult het kind de werkkaart in als het eraan gedacht heeft of het werkte of niet. Niet een signaal, maar de vrije mogelijkheid van het kind te denken over wat het aan het doen is, is nu de reden om de werkkaart in te vullen. Ook aan deze benadering is weer een beloningssysteem te koppelen.

Stap 3: zonder werkkaart

In de laatste fase blijft ook de werkkaart achterwege. Het kind beoordeelt aan het einde zijn eigen werkgedrag.

Slotopmerkingen

Het verschil tussen veel bestaande benaderingen van kinderen met werkhoudingsproblemen en de zelfbegeleiding is dat bij veel andere benaderingen het kind niet zelf actief is maar passief. Het is de leerkracht die het doet. Bij de zelfbegeleiding is het kind zelf actief betrokken.

Begeleidingsinhoud 36: begeleiding van de taakgerichtheid in de bovenbouw

Over het algemeen vinden leerkrachten in groep 7 en 8 dat er wel veel ontwikkeld is voor de jonge kinderen, maar weinig voor de oudere kinderen. Uitgezonderd de specifieke kleuterinhouden zijn de in het voorafgaande weergegeven begeleidingsinhouden ook bruikbaar voor kinderen in de bovenbouw.

Belangrijk in de bovenbouw is:

- Het kind dicht bij u in de buurt te zetten zodat er toezicht en controle is. Uw blik is dan voldoende om het aan te sporen aan het werk te blijven.
- Duidelijke eisen te stellen m.b.t. wat af moet zijn, hoe het gemaakt moet zijn en wat er gebeurt als het kind niet aan die eisen voldoet.
- Te overwegen of u bij bepaalde kinderen de hoeveelheid werk dan toch maar wat vermindert. Als het iedere keer een gedoe is om het af te krijgen dan kunt u ook een stapje zetten en aangeven dat er iets minder af moet, maar dan moet het wel echt af zijn.
- Bij kinderen van deze leeftijd is het belangrijk om tussendoor even te evalueren en het kind te vragen of het voldoende met de taak bezig is geweest en of het zal lukken om het af te krijgen. Daarna spoort u het kind weer aan om verder te gaan.

- Belangrijk is om tijdens de verlengde instructie aan deze kinderen goed het hoe van de taak door te nemen. Bespreek niet alleen wat ze moeten doen, maar hoe ze het aan moeten pakken en noteer tips die u hen geeft op een tipkaart. Die tipkaart komt op hun tafel te liggen en die kunnen ze 'onderweg' raadplegen.
- Belangrijk in de bovenbouw is ook het hanteren van het begrip verantwoordelijkheid. Leg het kind uit dat u niet door kunt gaan met het achter de broek zitten, maar dat het ook zelf een verantwoordelijkheid heeft om aan zijn toekomst te werken. Daarbij mag het kind met hulpmiddelen werken zoals memokaarten, tiplijsten en zandlopers, maar het moet het daarmee wel zelf doen.
- Bespreek in elk geval een keer samen met het kind en de ouders zijn gedrag in de klas en leg de ouders uit dat hun kind op die manier minder profiteert van het onderwijsaanbod dan de andere kinderen en laat de ouders daar thuis ook verder met het kind over spreken.

Begeleidingsinhoud 37: werktempo

In de vorige versie van het orthobeeld is niet expliciet aandacht besteed aan het werktempo. Gebruikers gaven toen aan dat te missen. Het werktempo is echter voor een groot deel niet iets los staands. Immers; als een kind na de instructie meteen aan het werk gaat en taakgericht is dan zal het over het algemeen de taak ook af hebben binnen de gestelde tijd.

Wilt u dus iets doen aan de verbetering van het werktempo, dan is het in eerste instantie voldoende om de verbetering van de taakgerichtheid ter hand te nemen. De tips die daar staan zijn ook van invloed op het werktempo.

Daarnaast zijn er ook kinderen die van nature langzaam zijn en waarbij u na verloop van tijd merkt dat er 'niet meer inzit'. In dat geval moet u het trage tempo accepteren en wellicht genoeg nemen met een geringere hoeveelheid verrichte werkzaamheden.

Als u toch aan het tempo wilt werken dan is de achter-de-broek-methode belangrijk.

Daarbij houdt u het kind voortdurend in de gaten en loopt u regelmatig naar het werkende kind om het aan te sporen en om bijvoorbeeld tegen het kind te zeggen: als ik straks weer bij je kom dan heb je 'dit ... af.

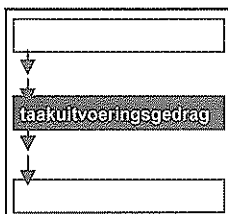
Andere begeleidingsmogelijkheden zijn:

- een kaart op de tafel met daarop de opdracht 'vooral door te werken.'
- te bekijken of het trage tempo ook komt door de werkwijze of door een onhandige manier van denken en werken. Bied het kind dan een stappenplan of een visualisering aan zodat het ook weet wat het moet gaan doen. Het trage tempo kan ook komen

door het afdwalen omdat het kind steeds helemaal los van de taak komt en weer moeite heeft ook de uitvoering op te starten.

Begeleidingsinhoud 38: afwisselingsaanpak

Neem de klok/wekker en geef met kleuren perioden van 10 minuten aan. Groen betekent werken/aan je opdracht werken en geel betekent iets voor jezelf doen. In plaats van perioden van tien minuten kunt u een klok ook in vier vakken van een kwartier verdelen. Voor sommige kinderen is de wetenschap dat ze steeds even zelf mogen bepalen wat ze (rustig) mogen doen een stimulans om die andere perioden weer met de taak bezig te gaan.

• Hulpverlening: taakuitvoering; diepteconcentratie

Begeleidingsinhoud 39: de start

Voor kinderen met problemen met het nadenken tijdens de taakuitvoering is het belangrijk dat u ze duidelijk maakt dat er aan dat aspect gewerkt gaat worden de komende tijd. Bij kleuters doet u dat mondeling en zit u zoveel mogelijk bij hen om hen voor te doen hoe ze moeten denken. U moet dan ook gewoon de woorden: *goed denken* en *goed nadenken* gebruiken, zodat ze weten dat ze niet zomaar wat moeten doen. Doe dat denken hardop voor. Voor oudere kinderen maakt u een visualisatiestrip. Zie over het visualiseren blz. 51. Maak strips van het type zoals te zien is op pagina 52, 53, 258.

Begeleidingsinhoud 40: de verbale zelfinstructiemethode

Veel vormen van verminderde taakgerichtheid hebben te maken met het feit dat bepaalde kinderen moeite hebben met het denken. Ze haken gauw af en zijn dan ook niet meer taakgericht of ze blijven taakgericht, maar handelen zonder goed na te denken. Dat betekent dat het nodig is om kinderen met werkhoudingsproblemen te leren **hoe** ze moeten denken. Een goede werkwijze is dan de verbale zelfinstructiemethode.

De methode heeft de volgende opbouw:

- stap 1: de leerkracht handelt en verbaliseert. Bijvoorbeeld u doet voor hoe u puzzelt. U pakt stukjes en denkt daar hardop bij. U kunt ook een tekst voorlezen en dan de opdracht krijgen de hoofdpersoon uit die tekst te halen. U denkt dan hardop zodat het kind weet hoe het moet puzzelen of een hoofdpersoon uit een tekst moet halen.
- stap 2: het kind handelt en de leerkracht verbaliseert. Nu voert het kind de handelingen uit en u zegt wat het kind denkt.
- stap 3: het kind handelt en verbaliseert.
- stap 4: het kind handelt en fluistert.
- stap 5: het kind handelt en zwijgt.

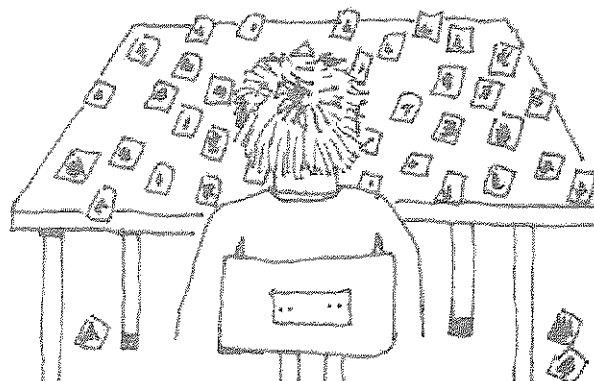
De kracht van deze methode is dat heel langzaam het denken van de leerkracht het denken van het kind wordt. Bovendien is deze methode bij alle leeftijdsgroepen te gebruiken.

Het is dan aan te bevelen om deze aanpak te combineren met visualisaties; d.w.z. het in beelden laten zien hoe je moet denken.

Begeleidingsinhoud 40: leren denken bij het omgaan met ontwikkelingsmaterialen

Een voorbeeld:

Voor veel kinderen met werkhoudingsproblemen is de volgende werksituatie te onoverzichtelijk:

Het kind zit achter een tafel waarop de kaartjes liggen van de Combinatie-oefening. Dat is een doosje met daarin kaartjes die bij elkaar horen zoals een anker-schip, stoffer-blik, potlood-puntenslijper, etc. Voor kinderen met werkhoudingsproblemen levert zo'n taak een frustrerende leerervaring op. Met hun armen schuiven ze kaartjes door elkaar, er valt een kaartje op de grond, ze kunnen soms niet iets bij een bepaald kaartje vinden omdat alles door elkaar ligt.

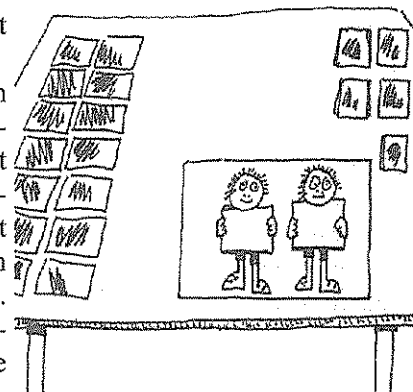
Twee dingen zijn belangrijk voor kinderen met werkhoudingsproblemen bij het omgaan met ontwikkelingsmaterialen, nl.:

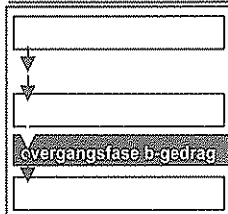
- u moet ze voordoen HOE ze de taak uit moeten voeren en dan met name HOE ze moeten denken
- u moet de taak structureren en visuele hulpmiddelen gebruiken

Bij het structureren en visualiseren gaat het er om dat u het kind leert om de kaartjes geordend bij elkaar te leggen en het denken op een grondplaat uit te voeren

Het kind leert van u (m.b.v. de verbale zelfinstructiemethode; zie begeleidingsinhoud 40 hoe het moet denken.

U pakt dan een kaart van de linker rij en u legt dat op de tweelingkaart. U doet voor hoe u er een kaartje bij zoekt. Dat tweede kaartje legt u in de

• Hulpverlening: overgangsfase-b-gedrag

Begeleidingsinhoud 44: de start

Soms zijn er kinderen die, als ze klaar zijn met hun werk niet meteen doen wat is afgesproken, nl. een vervolgwerkje pakken, na (laten) kijken, o.i.d. Voor alle kinderen met deze problemen is het belangrijk dat u ze duidelijk maakt dat er aan dat aspect gewerkt gaat worden de komend tijd. Het is het beste om daar een visualisatie voor te maken. Dus een kaart waarop te zien is dat het kind eerst het basiswerk moet doen en op die kaart moet u aangeven wat het kind moet doen als het klaar is met dat eerste werk. Bij jonge kinderen moet u dat met plaatjes weergeven en bij oudere kinderen kan dat ook gewoon in woorden. Zie begeleidingsinhoud 41.

Begeleidingsinhoud 45: afsprakenkaart

Maak een kaart en noteer daarop wat het kind moet doen als het klaar is. Bij jonge kinderen kunt u ook op de kaart tekenen wat het kind moet doen. Die kaart plaatst u in een fotolijst en zet u op de tafel van het kind zodat het herinnerd wordt aan wat het moet doen als het klaar is.

Begeleidingsinhoud 46: vragen/aankondigen

Tijdens het werk houdt u in de gaten hoe de werkzaamheden vorderen.

Als het werk bijna af is, gaat u naar het kind toe:

- en vraagt u het kind waar het aan moet denken/ wat het moet doen als het klaar is;
- of: zegt u tegen het kind wat het moet doen als het klaar is.

Begeleidingsinhoud 47: beloningssysteem

Werk eventueel met een beloningssysteem, waarbij het kind iedere keer, als het na het afmaken van het werk meteen deed wat is afgesproken, een stempel/ sticker/teken krijgt en een aantal van die tekens een beloning op kan leveren.

● Hulpverlening: taakevaluatie

Begeleidingsinhoud 48: de start

Er zijn kinderen die de taak nog wel willen maken, maar moeite

hebben om aan het nagesprek en de evaluatie mee te doen. Het is belangrijk dat u ze uitlegt waarom dat zo belangrijk is. Leg het kind uit dat u met het kind de komende tijd gaat werken aan het leren meedoen met de nabespreking. Bij kleuters is het aan te bevelen dat aanvankelijk individueel te doen en zo geleidelijk de nabespreking in omvang van betrokken kinderen te vergroten. Voor oudere kinderen is het belangrijk op een kaart aan te geven hoe ze zich nu gedragen bij de nabespreking en hoe u het wilt. Zie voor een voorbeeld van een dergelijke strip pagina 52, 53, 258.

Begeleidingsinhoud 49: van-je-fouten-kun-je-leren-kaart

Voor kinderen is het belangrijk te beseffen wat de waarde of de betekenis is van het maken van fouten. De nadruk bij deze benadering zal dienen te liggen op het gegeven: 'van fouten kun je leren'.

Dit leren van fouten doen we met behulp van de 'van-je-fouten-kun-je-leren-kaart'.

Hiernaast is de kaart weergegeven. U kunt deze kaart zelf natekenen ter grootte van de helft van een A4-vel.

De kaart bestaat uit twee kolommen. In de linkerkolom 'de fout' geeft u aan wat het kind fout heeft gedaan. In de rechterkolom 'hoe nu verder' geeft u aan op welke wijze het kind kan voorkomen dat het deze fout weer maakt. Met behulp van deze kaart kunnen we het effect van het onderwijs vergroten door het kind bewust te maken van wat het alsnog moet leren. We kunnen algemene bladen maken, zoals in het voorbeeld, maar we kunnen ook per vakgebied/ontwikkelingsgebied bladen maken. Het gaat er uiteindelijk om het aanpakgedrag van het kind te wijzigen. Onder aanpakgedrag verstaan we dan de mogelijkheden die het kind al dan niet heeft om het hem aangeboden materiaal op verschillende manieren 'te lijf' te gaan.

Met de 'van-je-fouten-kun-je-leren-kaart' kunt u werken aan de ontwikkeling van de foutenanalyserende aan-

pak. Daarbij gaat het erom dat het kind aan de hand van de geleverde prestaties, met name van de gemaakte fouten, nagaat wat tot die fouten leidde, teneinde zo een verandering in het gedrag aan te brengen.

Dat betekent dat u ernaar toe moet werken dat het kind zelf de fouten opspoort. Het kind noteert deze fouten op de 'van-je-fouten-kun-je-leren-kaart'. Het kind probeert ook zelf aan te geven wat het kan doen om deze fout(en) te verminderen. In de praktijk zal het om de wat oudere kinderen gaan. Toch kunt u de jongere kinderen ook stimuleren zelf de fouten op te sporen en zelf na te denken (met uw hulp) over de vermindering van de fouten.

Zie uit de serie: *Kijk en beleef*, uitgegeven bij Kwintessens in Amersfoort, deel; Van fouten kun je leren.

Begeleidingsinhoud 50: zelf nakijken na een algemene foutenaanduiding

Als een kind het werk heeft gemaakt, is het aan te bevelen algemene aanduidingen te maken m.b.t. hetgeen fout was. Bij het rekenen zet u bij een rijtje

DE VAN-FOUTEN-KUN-JE-LEREN-KAART VAN: Pim	
KONING KEIZER ADMIRAAL FOUTEN MAKEN ZE ALLEMAAL	FOUTEN GEVEN IEDEREEN AAN HOE JE HET BESTE VERDER KUNT GAAN
DE FOUT	HOE NU VERDER
☐ sommen onder de 10 gaan tellend	☐ rekenen zoals je je naam ook weet (oefenen met sommenkaarten)
☐ over de tien gaat tellend	☐ rekenen in twee stapjes maar niet tellen $8+4 = 8+2 = 10+2 = 12$ eerst tot de 10
☐ makkelijke sommen tot 100 gaan tellend $23+5 =$	☐ zoek steeds zijn broertje $23+5 =$ $3+5$ $23+5$

het aantal fout gemaakte sommen en moet het kind zelf opzoeken welke dan precies fout waren en bij een taalles zet u stippen voor de kantlijn om aan te geven hoeveel woorden er fout in die regel waren. U spoort het kind dan ook aan zelf die fouten op te sporen. Op dezelfde manier kunt u bij kleuters ook algemene aanduidingen geven bij het werken met ontwikkelingsmaterialen.

Begeleidingsinhoud 51: zelf vergelijken

Maak een kaart met daarop wat u van het kind eist in de zin van:

- wat moet je doen
- wanneer moet het klaar zijn
- hoe moet het gemaakt zijn

Werk met ja's en nee's en laat het kind zelf concluderen hoe het de taak uitvoerde. Zie het onderstaande voorbeeld.

Hoe heb ik het gedaan?

Dit moest ik doen:

Vragen bij les 6

Het moest klaar zijn om:

10.15 uur

Zo goed moest het zijn:

Alle vragen goed

Weet ik nu precies hoe dit moet en hoe ik moet denken?

Heb ik dat gedaan?: ☒ ja ☐ nee

Was het op tijd klaar?: ☒ ja ☐ nee

Was het goed genoeg?: ☒ ja ☐ nee

☒ ja ☐ nee

Dit moet ik niet vergeten:

Vraag 6 heb ik geraden. Het is beter voor me de taalkunst nog een keer te lezen op zoek naar het antwoord.

Begeleidingsinhoud 52: zelf nakijken

Leer het kind zelf het werk na te kijken met een antwoordenboek. Kijk daarna nog eens samen met het kind het werk na.

Bij kleuters kunt u dat ook doen door bijv. bij ontwikkelingsmaterialen bij ieder plaatje aan het kind te vragen: ligt dit goed?

Begeleidingsinhoud 53: een vorderingenkaart

Om kinderen bewust te maken van wat ze allemaal al gedaan hebben en hoe (goed) dat ging, kunt u het kind met werkhoudingsproblemen met een vorderingenkaart laten werken. Maak zo'n kaart op een A4-blad:

vorderingenkaart van: _____		
datum	wat heb ik gedaan?	hoe ging het?

Begeleidingsinhoud 54: samen nakijken

Uit onderzoek m.b.t. de spelling is gebleken dat het samen nakijken van een dictie een gunstiger effect heeft op de spellingvorderingen dan het alleen nakijken en het uitsluitend corrigeren door de leerkracht. Kinderen praten immers met elkaar over wat niet goed is en wat wel en zijn er op die manier toch heel bewust mee bezig hetgeen het leerresultaat gunstig kan beïnvloeden.

(vervolg van pagina 286)

Leergang werkgedrag

Als kinderen in de voorschoolse periode niet echt een werkhouding ontwikkelen dan kan de school binnen haar onderwijs ook niet meer uitgaan van de aanwezigheid van een goede werkhouding.

Dat betekent dat het werken op school weer gewoon aangeleerd moet worden. Onderstaand geven we een lijst met inhouden van zo'n leergang. Bespreek die lijst met uw schoolteam en maak met de lijst een leergang. Als kinderen tien maanden per jaar naar school gaan, kies dan het thema van de maand. Mogelijke thema's en inhouden zijn:

- opletten bij de instructie
- kunnen zeggen wat je moet doen
- meteen aan het werk gaan
- doorwerken
- snel werken
- op je plaats blijven zitten
- 100% stil zijn
- nadenken voordat je wat doet
- nadenken tijdens het werken
- handig werken
- plannen
- opruimen
- nabespreken
- tempo
- netjes werken
- samenwerken
- problemen oplossen
- samenvatten
- iets uit je hoofd leren
- twee werkjes maken
- met een dagdeeltaak werken
- met een dagtaak werken
- met een weektaak werken
- rust tussen de lessen
- iets voor jezelf doen
- zelfstandig werken (eventueel de Pravoo-cursus zelfstandig werken/spelen)
- zelf nakijken
- met anderen nakijken
- meteen iets doen als je klaar bent
- aangeven wat je geleerd hebt
- aangeven wat je nog moeilijk vindt
- om hulp vragen
- hulp bieden
- rustig naar de wc gaan
- bij je eigen werk blijven en je niet met anderen bemoeien
- hulp vragen
- anderen helpen

Vul deze lijst aan met werkaspecten waarvan u zelf

merkt dat de kinderen daar moeite mee hebben en maakt zo een leergang door de gehele school voor 80 onderwerpen. Werk dan met het aandachtspunt van de maand en bespreek die maand dat aandachtspunt regelmatig door:

- er over te praten
- extra aanwijzingen te geven
- problemen met elkaar te bespreken en oplossingen te bedenken
- kinderen eraan te herinneren
- niet opzij/achterom te kijken.

6. Ouderadvisering

Werkhouding tijdens schoolse activiteiten is niet iets dat je makkelijk met wat memory spelen of wat geïsoleerde activiteiten aan kunt pakken. De basis van de aanpak zal toch op school plaats moeten vinden.

Uit de map *Tips voor thuis* kunt u gebruiken:

- werken: pagina 73, 82, 150;
- concentratieproblemen: pagina 82;
- zelfstandigheidsontwikkeling: pagina 49, 78, 159.

7. Meer lezen/websites**websites**

www.opdc-zodrenthe.nl/concentratie.htm

Over ADD

www.de-poort.be/Neurofeedback/ADHD4.htm

www.levente.nl

Literatuur over wel of geen context

Er zijn ook wel pakketten beschikbaar voor kinderen met concentratieproblemen, maar de contextvaliditeit daarvan is heel slecht. Zo geeft uitgeverij Ajodakt een pakket uit *Concentreren kun je leren* dat geen enkele invloed heeft op de alledaagse werkactiviteiten omdat het de concentratiefactor isoleert door losse concentratieoefeningen aan te bieden. Een nutteloos pakket, net zoals ATAG-K, de Amsterdamse training van Aandacht en geheugen voor kinderen, uitgegeven bij Harcourt in Amsterdam.

U kunt die pakketten hoogstens gebruiken zoals ook voorgesteld is in Curriculum deel 5, Geheugentraining, om het kind bewust te laten worden van hoe het is om geconcentreerd te werken en daarna dient u de begeleiding van de werkhouding te richten op het uitvoeren van alledaagse leeractiviteiten.

Veel scholen zijn in het bezit van Praxis 36 (Malmberg-Den Bosch-uitgave), het Praktijkboek werkhouding, dat wel recht doet aan die contextgedachte. Dat boek is nog steeds bruikbaar.

8. Bijlagen

In deze bijlage bevinden zich de volgende inhoud:

- 8.1 Een programma om jonge kinderen in groep 1 taakgerichtheid aan te leren
- 8.2 de taakcyclus

8.1 Een programma om jonge kinderen in groep 1 taakgerichtheid aan te leren

Vooropmerkingen

Soms kan men kinderen in groep 1, 2 of sbo aantreffen waarbij sprake is van geen enkel taakbesef. Bij die kinderen is het nodig het taakbesef vanuit het niets of bijna niets op te bouwen. In het onderstaande treft u voor deze kinderen een programma aan. Daarbij is er gekozen voor sorteeropdrachten als werkactiviteit. De sorteeropdrachten hebben een moeilijkheidsgraad voor 2- á 3-jarigen. Dat betekent dat geprobeerd kan worden om met relatief eenvoudige taken het werkgedrag op gang te brengen. Het gaat in de leergang dan ook niet om het sorteren, maar om het ontwikkelen van taakbesef tijdens het sorteren.

Uitvoering

De leergang sorteren kan op zichzelf geen taakgericht gedrag bewerkstelligen. Daarvoor is het nodig dat u de leergang combineert met andere begeleidingsmogelijkheden uit dit orthobeeld. Dat betekent dat u de leergang in moet bedden in een geheel van diverse begeleidingsmiddelen. Het is aan te bevelen de onderstaande leergang vanaf het begin uit te voeren.

De leergang 'sorteren' om het werkgedrag op gang te brengen

In het nu volgende worden 28 activiteiten weergegeven waarvan u bij doorlezen misschien zult zeggen: 'Wat saai en wat veel.' Ervaring leert echter dat het niet zo saai en veel is als:

- u niet alle 28 activiteiten achter elkaar uitvoert
- kinderen geprezen worden door u omdat ze uiteindelijk ook iets kunnen
- u zelf verwachtingvol en enthousiast blijft.

Het volgblad

Neem blz. 307 om de vorderingen te volgen en de evaluatiemomenten kort met steekwoorden te beschrijven.

fase 1: op één kenmerk sorteren, nadat het is voorgegaan

ACTIVITEIT 1

Materiaal

- Een rommeltjesdoos met daarin veel spijkers van één soort en veel doppen van één soort. Het mogen ook andere dingen zijn, als er in de doos maar twee

verschillende soorten dingen zitten. Zorg ervoor dat u een flinke hoeveelheid spulletjes hebt omdat het kind anders te gauw klaar is.

- Twee doosjes, eventueel twee huisjes of twee boten van karton. Op het ene doosje is een spijker geplakt en op het andere doosje een dopje.

Aanbieding

U haalt uit de rommeltjesdoos een spijker, stopt deze in het doosje waarop de spijker is geplakt en u zegt: 'De spijkers moeten hierin.' Vervolgens pakt u een dopje en die doet in het desbetreffende doosje en daarbij zegt u: 'De dopjes moet hierin.' Dit doet u vijf keer voor.

Daarna krijgt het kind de opdracht de rest te doen en u zegt tegen het kind dat het pas bij u mag komen als het helemaal klaar is. Daarna laat u het kind die opdracht herhalen door te vragen: 'Vertel me nog maar eens wat je moet doen.' Het kind herhaalt de opdracht en u zorgt ook dat het voor het kind duidelijk is dat het kind pas bij u mag komen als het helemaal klaar is. Na een poosje gaat u weer naar het kind en vraagt: 'Wat moest je ook al weer doen?' en: 'Wat heb je nu gedaan?' en: 'Hoe ga je nu verder?'

Die drie vragen stelt u ook als het kind klaar is met de taak. Als het kind dan vertelt dat de spijkers in de ene doos moesten en de doppen in de andere doos, vraagt u: 'Heb je dat ook gedaan?' Hierbij gaat het erom dat het kind zelf zijn taakuitvoering kritisch bekijkt en vaststelt of er ook doppen tussen de spijkers zitten.

De begeleidingsopbouw tijdens de sorteeropdrachten is steeds hetzelfde en is in het onderstaande schema weergegeven.

ACTIVITEIT 2

Materiaal

Nu wordt er gesorteerd met drie soorten materialen. Gebruik de materialen van activiteit 1 en voeg bijvoorbeeld veel blokjes toe en een doosje waarop een blokje is geplakt.

Aanbieding

Zoals bij activiteit 1

ACTIVITEIT 3

Materiaal

Sorteren met vier soorten materialen, bijvoorbeeld kurken. Zorg ook weer voor een doosje met een kurk erop.

Aanbieding

Zoals bij activiteit 1.

startfase	herhaalfase	tussentijdse bezoeken	slotfase
u geeft de opdracht	het kind herhaalt de opdracht door eerst na te zeggen en dan na te doen	• kind zegt wat het moest gaan doen • kind vertelt wat het gedaan heeft • kind vertelt wat het gaat doen	• kind herhaalt opdracht • kind vertelt wat het heeft gedaan • kind bekijkt eigen werk kritisch

ACTIVITEIT 4**Materiaal**

Sorteren met vijf soorten materialen. Gebruik de materialen van activiteit 1 t/m 4 en voeg nu ook heel kleine materialen toe, zoals fiches, paperclips of kleine knopen. Er is ook weer een doosje waarop één exemplaar van dat materiaal geplakt is.

Aanbieding

Zoals bij activiteit 1.

ACTIVITEIT 5**Materiaal**

Probeer nu vijf nieuwe materialen te zoeken, d.w.z. materialen die niet bij activiteit 1 t/m 4 gebruikt zijn.

Aanbieding

Zie voor de aanbieding activiteit 1, d.w.z. instructie met voordoen en nadoen.

fase 2: op één kenmerk sorteren na verbale instructie**ACTIVITEIT 6****Materiaal**

Er is nu een rommeltjesdoos met daarin twee soorten dingen, bijvoorbeeld schroeven en ringen (van de stokjes en ringen). Tevens zijn er twee doosjes, maar nu niet beplakt met de te sorteren dingen.

Aanbieding

In fase 1 ging het kind aan het werk, nadat u het had voorgedaan, maar nu is de instructie verbaal. U doet het niet meer voor, maar u zegt wat het kind moet doen. De instructie is dan: in dit doosje moeten alle schroeven en in dat doosje alle ringen. Ga verder weer te werk volgens de aanpak van activiteit 1.

ACTIVITEIT 7**Materiaal**

Nu sorteren met drie dingen. Voeg aan de materialen van activiteit 7 een materiaal toe. Aanbieding

De instructie is nu: "Zoek alle dingen maar weer bij elkaar. Je mag zelf weten in welk doosje je dezelfde dingen wilt doen. Als alles klaar is mag je weer bij me komen." Verder werkt u zoals bij activiteit 1 is aangegeven.

ACTIVITEIT 8**Materiaal/aanbieding**

Sorteren met vier dingen.

ACTIVITEIT 9; EVALUATIE-MOMENT-A**Materiaal/aanbieding**

Sorteren met vijf dingen.

Nu probeert u vast te stellen of het kind bij dit type taken ook een goede werkhouding heeft in de zin van:

- het kind vertoont een goede taakgerichtheid, d.w.z. het is voor het grootste deel van de tijd met de taak bezig.
- het kind voert de taak goed uit. Als dat niet het geval is, is het aan te bevelen niet verder te gaan met deze leergang, maar te stoppen. In plaats van verder

te gaan met de werkbegeleiding is het aan te bevelen meer aandacht te besteden aan de spelbegeleiding. Ook voor het spelen is concentratie vereist en sommige kinderen moeten eerst voldoende ervaring hebben met spelgericht werken alvorens u de ontwikkeling van de werkhouding verder kunt begeleiden.

Noteer de evaluatiegegevens op het volgblad van pagina 307, punt 9.

fase 3: sorteren op kleur**ACTIVITEIT 10****Materiaal/aanbieding**

Leer het kind de kleurnamen rood, geel, blauw en groen. (eventueel: graskleur, banaankleur, luchtkleur en tomaatkleur)

ACTIVITEIT 11; EVALUATIE-MOMENT-B**Materiaal/aanbieding**

Voer de evaluaties uit en noteer de evaluatiegegevens op het volgblad van pagina 307, punt 11.

fase 4. op één kenmerk sorteren op twee dimensionaal niveau**ACTIVITEIT 12****Materiaal**

Neem pagina 306 met daarop de afbeeldingen van een hond, een potlood en een boek. Kopieer dat blad enkele malen en knipt de kaartjes los en plastificeer ze, zodat u een hond-potlood-boek-spel hebt.

Aanbieding

Het kind sorteert de plaatjes van de honden, potloden en boeken. U mag zelf bepalen of de instructie op het niveau van voordoen/nadoen plaats vindt of dat u de opdracht verbaal geeft, d.w.z. dat u gewoon zegt wat het kind moet doen zonder het voor te doen.

ACTIVITEIT 13**Materiaal**

Plaatjes en kaartjes zoals men die aantreft in allerlei sets ontwikkelingsmaterialen met 'rubriceerbare afbeeldingen' erop.

Aanbieding

Het kind gaat sorteren op soort: bijvoorbeeld alle plaatjes met een dier erop in één doosje en alle plaatjes met een plant erop in een ander doosje. U kunt weer kiezen of het met voordoen/nadoen moet of dat het kind het met verbale instructie aankan.

ACTIVITEIT 14**Materiaal**

Kaartjes en plaatjes van diverse ontwikkelingsmaterialen, vier doosjes en vier kleurenkaartjes, d.w.z. kaartjes van 5 bij 5 cm. met de kleuren rood, geel, blauw en groen.

Aanbieding

Nu gaan we sorteren op kleur op het niveau van verbale instructie. Voor de vier kleine doosjes liggen de kleurenkaarten; het kind weet dan in welk doosje een bepaalde kleur moet.

De aanbieding is dan: 'In dit doosje moeten alle plaatjes met blauwe dingen erop, in dit doosje alle plaatjes met groene dingen, hierin alle gele dingen en hier de plaatjes met rode dingen.'

ACTIVITEIT 15; EVALUATIE-MOMENT-C

Materiaal

Neem plaatjes van diverse ontwikkelingsmaterialen en een doosje.

Aanbieding

Geef het kind de mondelinge opdracht alle plaatjes in het doosje te doen waarop dingen staan die je kunt eten. U mag ook een ander criterium kiezen als u denkt dat dat vaker op de plaatjes te zien is. Observeer het werkgedrag van het kind. Noteer de evaluatiegegevens op het volgbld van pagina 307, punt 15.

fase 5: het werkgedrag met allerlei in de school aanwezige ontwikkelingsmaterialen

ACTIVITEIT 16

Materiaal

Een mozaïekdoos en evenveel kleine doosjes als er verschillende mozaïekstukjes zijn.

Aanbieding

Alle mozaïekstukjes worden door elkaar op tafel voor het kind gelegd. Het kind krijgt de verbale opdracht om de stukjes met dezelfde kleur bij elkaar te zoeken en in een doosje te doen. Aan het eind zitten alle mozaïekstukjes gesorteerd in de doosjes. We geven de opdracht verbaal. Als het kind niet aan het werk gaat wordt het weer voorgedaan. Daarna laten we het kind de stukjes weer uit de doosjes halen en verspreid door elkaar op de tafel leggen.

Tenslotte sorteert het kind de stukjes op vorm. Dus alle gelijke vormen in een doosje.

ACTIVITEIT 17

Materiaal

Vier soorten plakfiguren en vier velletjes papier, plakmateriaal en een klein doosje.

Aanbieding

In een doosje zitten diverse soorten plakfiguren. Op een velletje papier wordt één soort plakfiguur geplakt, op een ander velletje een ander soort plakfiguur. Doe dit met de vier soorten. Het kind sorteert de losse plakfiguurtjes uit het doosje door ze op de vier velletjes te plakken. We proberen eerst via verbale instructie het kind de opdracht uit te laten voeren. Lukt dit niet, dan doet u het voor.

ACTIVITEIT 18

Materiaal

Een vorm- en kleursorteerplank, (bijv. van Koks-Gesto).

Aanbieding

Laat het kind met dit materiaal sorteren en bekijk of het kan met verbale instructie of met voordoen/nadoen.

ACTIVITEIT 19

Materiaal

Een kralenplankje van bijvoorbeeld Alberts en evenveel doosjes als er kleurtjes zijn.

Aanbieding

Alle kleuren moeten gesorteerd worden in de kleine doosjes. Ook hier bepaalt u weer of het moet met verbale instructie of met voordoen/nadoen.

ACTIVITEIT 20

Materiaal

Gavenblokjes van Fröbel en kleine doosjes.

Aanbieding

Laat het kind sorteren op soort.

ACTIVITEIT 21

Materiaal

Een cilinderbord van bijv. Koks-Gesto (cilinders van verschillende lengte en verschillende kleur) en kleine doosjes.

Aanbieding

Laat sorteren op kleur.

ACTIVITEIT 22

Materiaal

Stokjes en ringen van Fröbel en kleine doosjes.

Aanbieding

Sorteren op vorm en grootte.

ACTIVITEIT 23; EVALUATIE-MOMENT-D

Materiaal

Neem constructiemateriaal en doosjes.

Aanbieding

Laat het kind de onderdelen van het constructiemateriaal sorteren in de doosjes en observeer het werkgedrag van het kind en noteer dat in het volgbld van pagina 307 punt 23.

fase 6. sorteren met 'groot' en 'klein'

ACTIVITEIT 24

Materiaal

Een rommeltjesdoos met grote en kleine schroeven (of een ander materiaal) en twee doosjes.

Aanbieding

Begin een gesprek over de twee groottes van de dingen. Laat de materialen vergelijken. Daarna krijgt het kind de opdracht om te sorteren op groot en klein.

ACTIVITEIT 25

Materiaal

Een rommeltjesdoos met grote en kleine knopen of andere materialen en twee doosjes.

Aanbieding

Nu sorteert het kind na verbale instructie deze materialen.

ACTIVITEIT 26

Materiaal

Een rommeltjesdoos met daarin twee soorten dingen in een grote en kleine versie.

Dus bijvoorbeeld grote en kleine blokjes en grote en kleine schroeven en twee doosjes.

Aanbieding

Nu wordt er ook gesorteerd op groot en klein in twee doosjes. In een doosje komen dan blokjes en schroeven. Bekijk weer of dat kan na verbale instructie of dat u de aanpak van voordoen nadoen moet hanteren.

ACTIVITEIT 27; EVALUATIE-MOMENT- E**Materiaal**

Logiblokken en twee dozen.

Aanbieding

Het kind krijgt de verbale instructie de grote vormen in een doos te doen en in de andere doos de kleine vormen. Noteer de evaluatiegegevens op het voltblad van pagina 307, punt 27.

ACTIVITEIT 28; TOEPASSINGSBEKWAAMHEID

Bekijk nu hoe de taakgerichtheid is bij andere taken. Geef het kind werklesopdrachten of werkopdrachten met ontwikkelingsmaterialen en bekijk hoe dan de taakgerichtheid is.

Bijlage 8.2 De taakcyclus

De taakcyclus is een benaderingswijze waarmee de taakuitvoering verbeterd kan worden. In de taakcyclus onderscheiden we vier soorten fasen:

1. De startfase

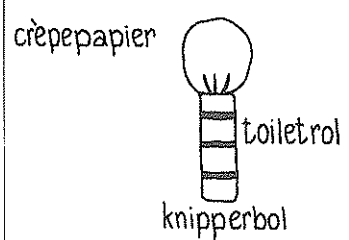
De onderwijsgevende geeft het kind de opdracht. Bij kinderen met ernstige werkhoudingsproblemen mag deze opdrachtgeving niet te verbaal zijn. Het kind is tijdens het ontvangen van de opdracht handelend bezig zijn, bijvoorbeeld even iets meedoen. Aanvankelijk geven we de opdracht individueel en later aan de groep waarvan het kind deel uitmaakt. Bij het geven van opdrachten is het voor een aantal kinderen van belang een zeer geleidelijke opbouw te hanteren. We onderscheiden de volgende opbouw:

- A. Uitgebreid voordoen en het kind gaat verder waar de onderwijsgevende mee begonnen is. Het kind doet na.
- B. De onderwijsgevende doet minder uitgebreid voor. Het kind gaat verder en het kind doet na.
- C. De onderwijsgevende doet voor, haalt weer weg wat voorgedaan is en het kind begint weer opnieuw.
- D. Het kind krijgt de opdracht verbaal; de onderwijsgevende doet niets meer voor.
- E. Het kind geeft zichzelf de opdracht en heeft de onderwijsgevende niet meer nodig.

2. De herhaalfase

Deze herhaalfase is zeer belangrijk voor het kind met de werkhoudingsproblemen. In deze herhaalfase herhaalt het kind de opdracht van de onderwijsgevende. Het kind herhaalt de opdracht mondeling en als dat nog moeilijk gaat, door even voor te doen wat het moet gaan doen. De onderwijsgevende zegt: 'Pas als de taak gereed is, mag je bij me komen, niet eerder.' Het is ook mogelijk met de knipperbol te werken. Het kind zet de knipperbol op als het klaar is met de taak. Het kind wordt geënthousiasmeerd. Zorg dat het kind direct aan het werk kan en dat alle materialen aanwezig en bruikbaar zijn. Het is ook onverstandig het kind het werk van de vorige keer te laten verbeteren. De herhaalfase is voor het kind belangrijk omdat het een extra moment is in de taakuitvoering, waarop het kind zich (nogmaals) bewust wordt wat de inhoud is van de

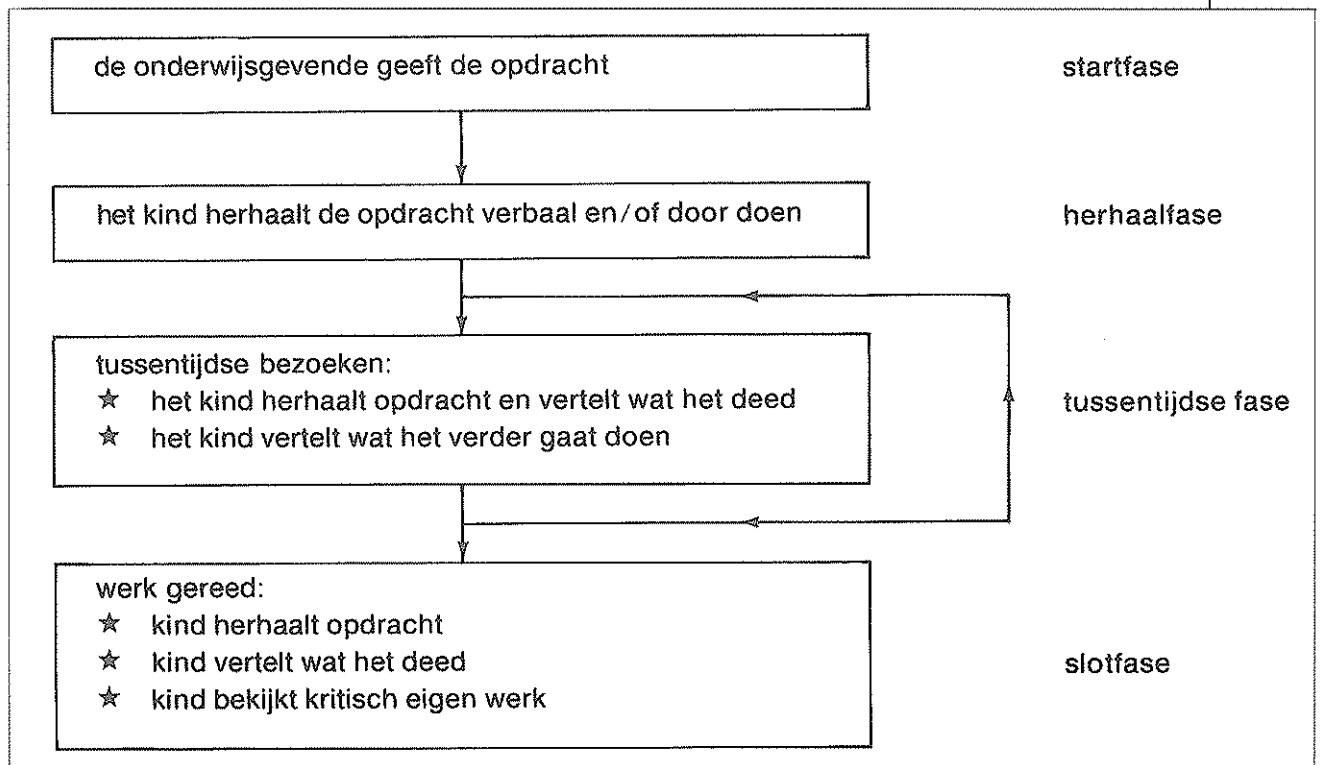
taak. Vooral het onder woorden brengen, indien mogelijk, bevordert de bewustwording van de inhoud van de taak. Als de kinderen gewend zijn aan de herhaalfase, dan zorgt dat er ook voor dat de kinderen niet te vroeg met de uitvoering van de taak beginnen. Ze weten dan immers dat ze de taak eerst nog moeten herhalen.

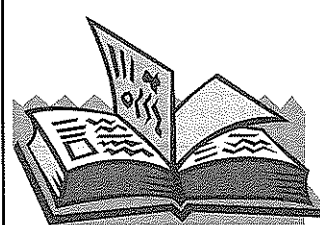
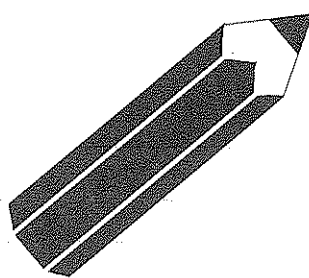
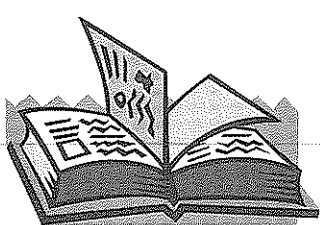
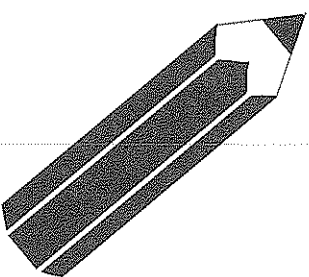
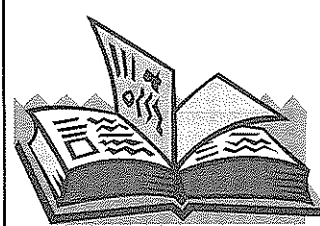
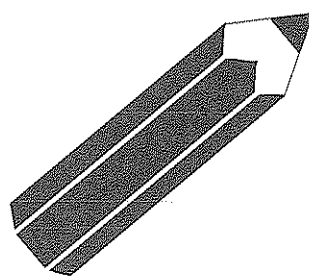
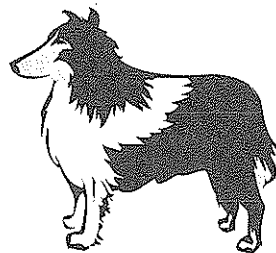
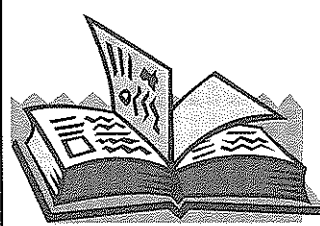
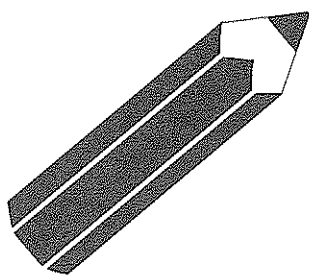
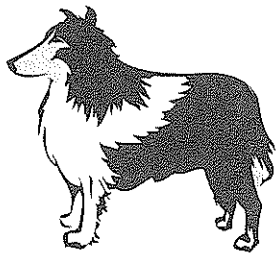
3. De tussentijdse fase

De onderwijsgevende gaat de klas in. Het kind wordt van een afstand in de gaten gehouden. Na een poosje komt de onderwijsgevende weer bij het kind en zegt: 'Het gaat goed hè?' Daarna vraagt de onderwijsgevende: 'Wat moest je ook al weer doen?' Het kind herhaalt de opdracht. De onderwijsgevende vervolgt: 'Wat heb je allemaal al gedaan?' Het kind vertelt wat het tot dusver gedaan heeft of wijst aan wat het deed als de taal nog ontoereikend is. Tenslotte vraagt de onderwijsgevende weer: 'Wat ga je nu verder doen?' Het kind vertelt dit of wijst aan. Het kind wordt weer gestimuleerd. Op deze manier bij het kind komen vindt enkele malen plaats omdat het een middel is om opdrachtverlies bij het kind te voorkomen. Het kind wordt op deze manier voortdurend herinnerd aan de inhoud van de opdracht. Door het telkens vertellen waarmee het kind bezig is en wat het verder gaat doen, bevorderen we het bewust uitvoeren van de taak en daarmee ook de diepteconcentratie. In het begin van de speciale leerlingenbegeleiding komen we vaak bij het kind, later minder. Positief stimuleren en informatie geven en er voor zorgen dat het kind aan het werk blijft, zijn de benaderingswijzen om opdrachtverlies te voorkomen.

4. De slotfase

Als de taak is uitgevoerd vraagt de onderwijsgevende weer: 'Wat moest je doen?' Het kind herhaalt de opdracht en/of doet weer even voor wat het moest doen. De onderwijsgevende vraagt verder: 'Heb je dat ook gedaan?' of: 'Wat heb je gedaan?' Op deze wijze sporen we het kind aan om zelf de taakuitvoering te evalueren. Door zelf de eigen taak te evalueren bouwen we een (extra) moment in waarop het kind goed moet nadenken en dieptegeconcentreerd bezig dient te zijn. Voor het zelfvertrouwen van het kind is het van belang regelmatig te vragen 'Wat vind je daar nu van dat je dit zo goed gemaakt hebt?' Laat ook andere kinderen het werk van het kind prijzen. 'Kijk eens Jaap wat Jos zo goed gedaan heeft!', of: 'Wat vind jij ervan dat Jos dit zo goed heeft gemaakt?' De bovenstaande taakuitvoering dient steeds zeer *consequent* gehanteerd te worden. De onderwijsgevende moet deze benadering uit het hoofd leren en soepel hanteren. In een overzicht ziet deze taakcyclus er als volgt uit:

volgblad van:.....

afteken-
hokje

activiteit-
nummer

observaties

☐

1

☐

2

☐

3

☐

4

☐

5

☐

6

☐

7

☐

8

☐

9 evaluatiemoment A: hoe is het werkgedrag en de taakuitvoering?:

☐

10

☐

11 evaluatiemoment B: hoe is het werkgedrag en de taakuitvoering?:

☐

12

☐

13

☐

14

☐

15 evaluatiemoment C: hoe is het werkgedrag en de taakuitvoering?:

☐

16

☐

17

☐

18

☐

19

☐

20

☐

21

☐

22

☐

23 evaluatiemoment D: hoe is het werkgedrag en de taakuitvoering?:

☐

24

☐

25

☐

26

☐

27 evaluatiemoment E: hoe is het werkgedrag en de taakuitvoering?:

☐

28 toepassingsbekwaamheid: hoe is het werkgedrag en de taakuitvoering?:

Maatwerk

Vaak hebben kinderen met de kenmerken van dit orthobeeld ook nog allerlei andere vormen van gedragsproblemen. Er kunnen achter dit type probleemgedrag weer andere beelden schuilgaan. In dat geval is het belangrijk om die andere beelden erbij te betrekken. Soms blijkt het bij een bepaald orthobeeld eigenlijk om een ander soort probleem te gaan. Zie over deze vorm van maatwerk pagina 21– 40.

Opgelet

De inhoud van deze orthotheek is ontwikkeld voor het gebruik door LEERKRACHTEN in gewoon en speciaal basisonderwijs. (sbo) Soms heeft een ingezette begeleiding te weinig effect en zijn de gedragsveranderingen niet waarneembaar. In dat geval is het raadzaam externe deskundigen in te schakelen, zoals orthopedagogen of psychologen van een schoolbegeleidingsinstituut of van instanties waar de ouders contact mee hebben. Bespreek het beperkte effect met de ouders en overleg wat er nu gedaan gaat worden. Stel ook de vraag of deze school het meest geschikt is voor dit kind.